

De Duo-Doebox

Inspiratie voor samenwerken
aan een zorgzame speelleeromgeving
voor kleuters in opvang en onderwijs

Deze Duo-Doebox kwam tot stand in het DuJo-project.

VBJK (Centrum voor Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen) coördineerde dit project.

Arteveldehogeschool en **VVSG** zetten als projectpartners mee hun schouders onder dit project.

AUTEURS

Sandra Van der Mespel (VBJK),
Helena Sienaert (Arteveldehogeschool),
Caroline Boudry (VBJK)
Margaux Verschelden (Arteveldehogeschool)

VORMGEVING

Katrien Annys, www.jacques.gent

FOTO'S

Caroline Boudry
Lieven Demeyere
Herman Van Laere

REFERENTIE

Van der Mespel, S., Sienaert, H.,
Boudry, C., Verschelden, M. (2022).
*Duo-Doebox. Inspiratie voor samenwerken
aan een zorgzame speelleeromgeving voor
kleuters in opvang en onderwijs.*
Gent: VBJK.

DANKWOORD

Graag bedanken wij alle betrokkenen van de DuJo-proeftuinen voor hun engagement om mee te denken over het samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters. Daarnaast dank aan de leden van de adviesgroep voor hun input en kritische reflectie.

Speciale dank aan ESF-Vlaanderen.
Hun financiële steun maakte dit innovatieve project mogelijk.

Inhoud

Inleiding	5
Waarover gaat de <i>Duo-Doebox</i> ?	5
Educare of samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving: wat betekent dit?	5
Waarom een box over <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> in opvang en onderwijs?	7
Voor wie is de <i>Duo-Doebox</i> bedoeld?	7
Wat vind je in de <i>Duo-Doebox</i> ?	8
Vorbereiden van uitwissel- en werkmomenten: tips voor initiatiefnemers	9
Verwachte meerwaarde scherpstellen	9
Interesse bij andere partners verkennen	9
Een kernteam opzetten	9
Contexten en noden verkennen	10
Het uitwissel- en samenwerkingsproces uitstippelen	11
Faciliteren van uitwissel- en werkmomenten: tips	12
Wie faciliteert?	12
Open en veilige omgeving creëren	12
Methoden en materialen	13
Drie soorten methoden en materialen	13
1. Verkennen	14
2. Onderzoeken, plannen en experimenteren	16
3. Evalueren, bijsturen en verankeren	17
Verkennen	18
1. Wat is educare?	18
2. Educare-foto's	19
3. Ik & mijn beroep-vragen	20
4. Educare-stellingen	22
5. Educare-casussen	24
6. Eigen praktijk door een educare-bril	25
7. Over het muurtje	27
Onderzoeken, plannen en experimenteren	29
8. Kinddag in kaart	29
9. Functies onder de loep	31
10. Educare-moment versterken	33
Evalueren en verankeren	37
11. De samenwerking en het proces samen evalueren	37

Bijlage 1: visual educare-bouwstenen	40
Bijlage 2: ik & mijn beroep-vragen - overzicht	41
Bijlage 3: educare-stellingen - overzicht	42
Bijlage 4: educare-casussen	43
Bijlage 5: interviewkaart educare ervaring	59
Bijlage 6: kijkkader <i>Over het muurtje</i>	60
Bijlage 7: observatiefiches <i>Praktijk onder de loep</i>	63
Bijlage 8: actiefiche	73
Bijlage 9: figuur actieleren	74

Inleiding

Waarover gaat de Duo-Doebox?

Deze *Duo-Doebox* ondersteunt medewerkers in opvang en onderwijs die hun *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* willen versterken. De box biedt achtergrondinformatie, methoden en materialen om elkaar beter te leren kennen, een gedragen visie te ontwikkelen en acties te ondernemen die bijdragen aan een zorgzame speelleeromgeving.

Educare of samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving: wat betekent dit?

Educare of samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving is een belangrijk concept in de *Duo-Doebox*.

Educare is een pedagogiek gebaseerd op de rechten en leeftijdsspecifieke noden van jonge kinderen en hun families. Het is een aanpak waar zorgen, spelen en leren even belangrijk en nauw met elkaar verbonden zijn. Daarom vertalen we educare als het bieden van een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters.

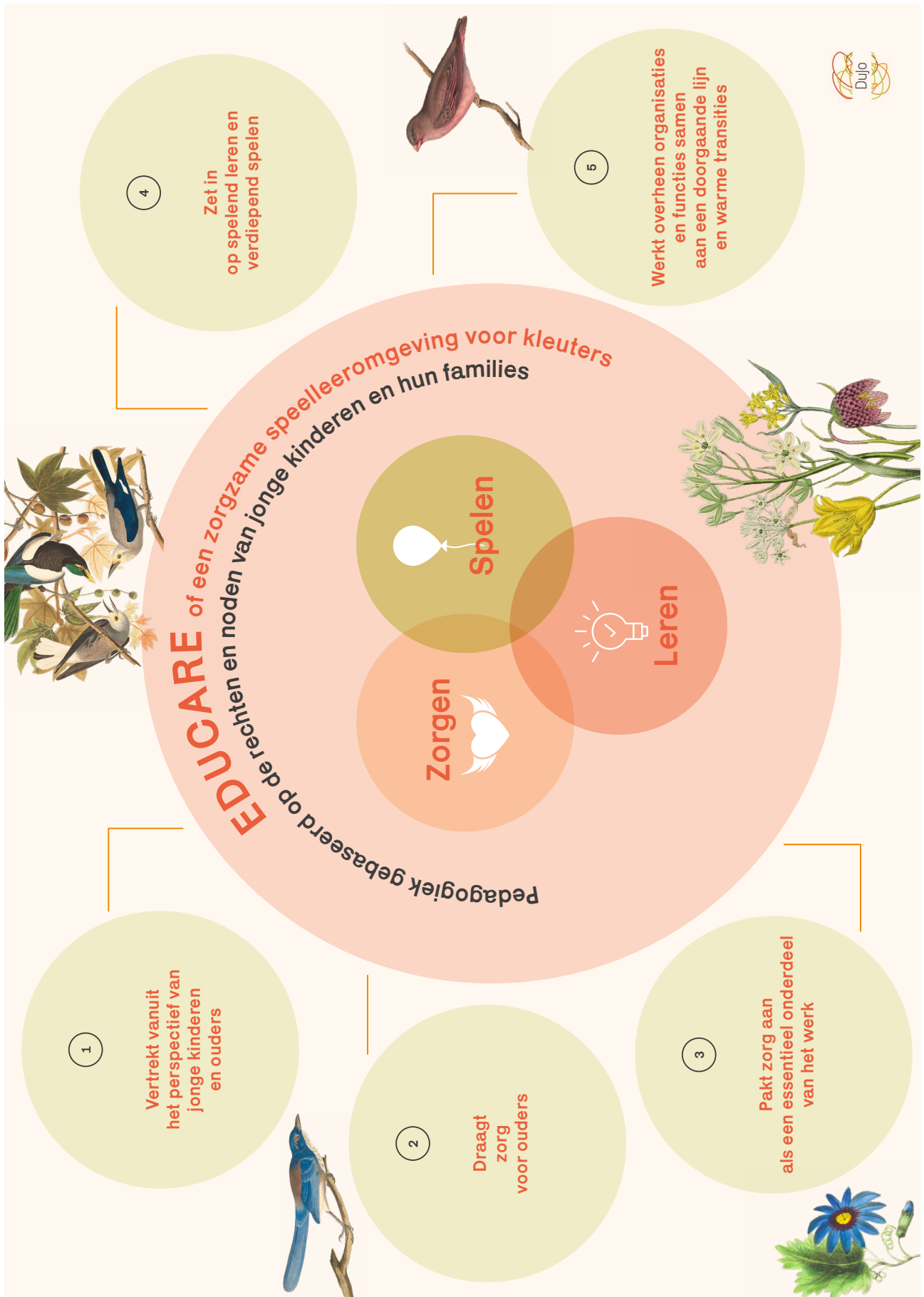
In de *Duo-Doebox* beschrijven we een *zorgzame speelleeromgeving voor kleuters aan de hand van vijf bouwstenen*.

Een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters:

1. vertrekt vanuit het perspectief van jonge kinderen en ouders;
2. draagt zorg voor ouders;
3. pakt zorg aan als een essentieel onderdeel van het werk;
4. zet in op spelend leren en verdiepend spelen;
5. werkt, overheen organisaties en functies, samen aan een doorgaande lijn en warme transities.

De volgende visual geeft een overzicht van de betekenis en bouwstenen van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*:

Op www.educare.vbjk.be vind je beeldfragmenten, praktijkverhalen en verdiepende literatuur over educare of een zorgzame speelleeromgeving voor jonge kinderen.

Waarom een box over samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters in opvang en onderwijs?

Educare of *werken aan een zorgzame speelleeromgeving* is vooral in opmars in Europese landen waar kinderopvang en kleuteronderwijs apart georganiseerd zijn en elk hun eigen visie hebben. Kort door de bocht, gaat het in kinderopvang daar nu nog vooral over zorg, in kleuteronderwijs over leren en in buitenschoolse opvang over spelen.

Onderzoekers stellen vast dat een te eenzijdige focus op zorgen, spelen of leren, jonge kinderen niet ten goede komt. **Jonge kinderen** hebben ook nood aan continuïteit tussen de verschillende leefomgevingen waarin ze vertoeven. Denk aan thuis, kinderopvang voor baby's en peuters, school en buitenschoolse opvang. De positieve effecten van opvang en onderwijs voor jonge kinderen zijn immers niet alleen afhankelijk van de kwaliteit van elk van deze voorzieningen, maar ook van de overgangen tussen de verschillende leefomgevingen van jonge kinderen. De Deense onderzoeker Broström (2005) verwoordt treffend het belang van **zorgzame transities** bij jonge kinderen: *“Te veel jonge kinderen ervaren de transitie naar school als een culturele schok, en iedere dag brengt te veel uitdagingen met zich mee of de verkeerde soort uitdagingen.”*¹

De urgentie om te investeren in een zorgzame speelleeromgeving voor jonge kinderen is de voorbije jaren sterk toegenomen bij zowel praktijk als beleid². In dit kader komt er meer aandacht voor de **samenwerking** tussen basisonderwijs (en in het bijzonder kleuteronderwijs) en buitenschoolse opvang, bijvoorbeeld via het decreet Buitenschoolse Opvang en Activiteiten (BOA)³.

Deze *Duo-Doebox* is gebaseerd op de ervaringen van drie proeftuinen die deelnamen aan het ESF-project DuJo⁴, en op de ervaringen in **gerelateerde projecten**⁵. In deze projecten bleken medewerkers in opvang en onderwijs baat te hebben bij ondersteunende methoden en materialen om hun *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* vorm te geven. We bundelden de meest effectieve methoden en materialen in deze box, zodat ook jij er samen met andere medewerkers mee aan de slag kan!

Voor wie is de Duo-Doebox bedoeld?

De box is bedoeld voor initiatiefnemers, deelnemers en facilitatoren van uitwissel- en werkmomenten om het samenwerken aan een *zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* in opvang en onderwijs te versterken.

De box biedt **initiatiefnemers** een leidraad en inspiratie voor het voorbereiden van uitwissel- en werkmomenten. Een initiatiefnemer kan bijvoorbeeld zijn:

- verantwoordelijken buitenschoolse kinderopvang;
- pedagogisch coaches en medewerkers in buitenschoolse kinderopvang;
- directies, beleidsmedewerkers en zorgcoördinatoren van kleuterscholen;
- begeleiders en onderwijsondersteuners in kleuteronderwijs;
- BOA regisseurs of andere medewerkers van lokale besturen;
- projectontwikkelaars doorgaande lijn;
- medewerkers Huizen van het Kind;
- ...

De **deelnemers** aan een uitwissel- en werkmoment zijn steeds een gemengde groep van medewerkers uit buitenschoolse opvang en kleuteronderwijs. De box biedt deelnemers materialen die helpen om elkaar beter te leren kennen, een gedragen visie te ontwikkelen en acties te ondernemen die bijdragen aan een zorgzame speelleeromgeving.

Facilitatoren vinden in de box methoden en materialen en bijhorende tips om uitwisseling te faciliteren. Facilitatoren kunnen ofwel externen zijn, ofwel deel uitmaken van het eigen team.

Mits de nodige aanpassingen kan de *Duo-Doebox* ook inspiratie bieden voor de samenwerking rondom **jongere kinderen** (bv. tussen kinderopvang baby's/peuters en kleuteronderwijs) en **oudere kinderen** (in de lagere school).

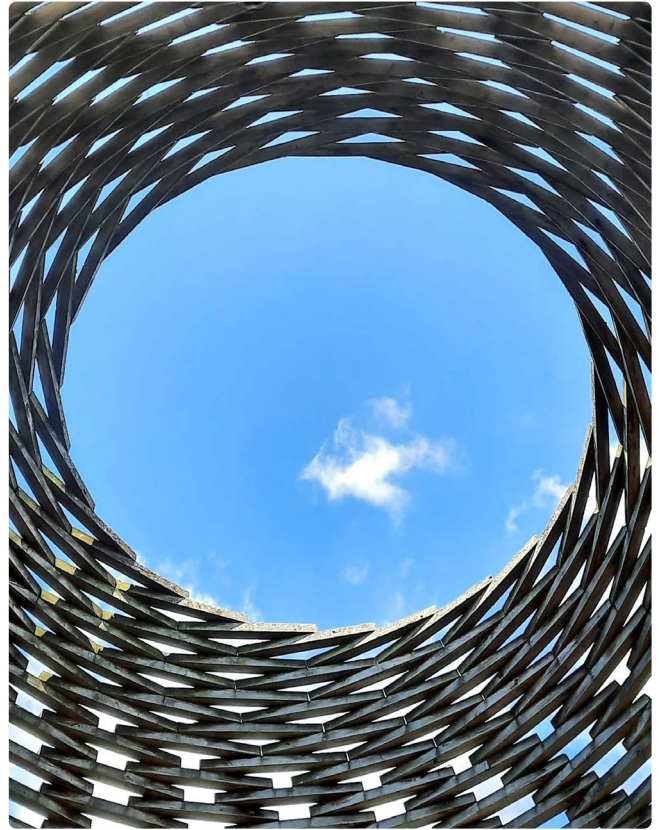
Wat vind je in de *Duo-Doebox*?

De *Duo-Doebox* bevat volgende delen:

- **Voorbereiden van uitwissel- en werkmomenten: tips**
Welke stappen zetten initiatiefnemers best om het proces van uitwisselen en samenwerken voor te bereiden?
- **Faciliteren van uitwissel- en werkmomenten: tips**
Welke rol neemt een (interne of externe) facilitator op tijdens uitwissel- en werkmomenten met medewerkers uit opvang en onderwijs? En hoe kan je als facilitator inzetten op een creatieve sfeer en omgeving om échte participatie en samenwerking tussen medewerkers met verschillende rollen en achtergronden te realiseren?
- **Methoden en materialen**
Welke methoden en materialen kan je gebruiken om uitwisseling en samenwerking te faciliteren?

De materialen kan je downloaden op www.educare.vbjk.be.

Bij de *Duo-Doebox* hoort een set van dialoogkaarten met Ik & mijn beroep-vragen, educare-stellingen, educare-foto's en educare-casussen. Deze dialoogkaarten kan je bestellen via info@vbjk.be.

Vorbereiden van uitwissel- en werkmomenten: tips voor initiatiefnemers

Verschillende profielen kunnen initiatief nemen om uitwisseling en samenwerking tussen opvang en onderwijs op te starten. Een initiatiefnemer kan bijvoorbeeld zijn:

- verantwoordelijken buitenschoolse kinderopvang;
- pedagogisch coaches en medewerkers in buitenschoolse kinderopvang;
- directies van kleuterscholen;
- begeleiders en onderwijsondersteuners in kleuteronderwijs;
- BOA-regisseurs of andere medewerkers van lokale besturen;
- projectontwikkelaars doorgaande lijn;
- medewerkers Huizen van het Kind;
- ...

In dit deel vind je als initiatiefnemer enkele tips op een rij om het proces van uitwisselen en samenwerken goed voor te bereiden.⁶

Verwachte meerwaarde scherpstellen

Wil jij het initiatief nemen tot (beter) *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*? Mooi! Wellicht zie jij de meerwaarde hiervan voor verschillende betrokkenen (kinderen, ouders, medewerkers, jouw eigen organisatie en mogelijke partnerorganisaties). Wat hoop je te bereiken voor deze betrokkenen, en hoe kan samenwerking hiertoe bijdragen? Hoe scherper je de meerwaarde kan omschrijven, hoe groter de kans dat je bij mogelijke partners ook interesse kan wekken om te investeren in het *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

Interesse bij andere partners verkennen

Bedenk vooraf welke partners je graag wil betrekken. Logischerwijs is het noodzakelijk dat minstens één onderwijspartner en minstens één opvangpartner interesse tonen. Daarnaast is het een meerwaarde om ook het lokaal bestuur als BOA-regisseur te betrekken. BOA staat voor Buitenschoolse Opvang en Activiteiten, waarvan het lokaal bestuur de regie opneemt. Deze taak is tweeledig: (1) de ontwikkeling van een lokaal beleid rond buitenschoolse opvang en activiteiten en (2) de besteding en verdeling van de beschikbare financiële, personele, logistieke en infrastructurele middelen. Een BOA-regisseur kan als derde, meer neutrale partij een rol spelen in het versterken van de samenwerking.

Een kernteam opzetten

Stel een kernteam samen dat het proces voorbereidt en in goede banen leidt. Het kernteam bestaat uit sleutelfiguren uit de betrokken opvang- en onderwijssettings voor kleuters. Wie er precies deelneemt aan het kernteam, hangt af van de context. Denk aan de directeur en/of een beleidsondersteuner van de basisschool, de directeur of coördinator van een opvanginitiatief, een pedagogisch coach of begeleider, of de BOA-regisseur van het lokaal bestuur.

Het kernteam is verantwoordelijk voor:

- het uitstippelen van het proces van uitwisselen en samenwerken, al dan niet ondersteund door een externe facilitator;
- het opvolgen van het proces en de afgesproken samenwerkingsacties;
- het bespreken en aanpakken van knelpunten op organisatieniveau die een impact hebben op de samenwerking;

- het zorgen voor betrokkenheid van kinderen, ouders en teams doorheen het hele proces;
- het verduurzamen van de gerealiseerde samenwerking.

Bespreek in het kernteam wat de rol van elk van de kernteamleden kan zijn doorheen het proces: hoe kunnen zij het werk op de beste manier ondersteunen?

Contexten en noden verkennen

Een belangrijk deel van de voorbereidende fase is het verkennen van de context en noden van de kleuterschool en het opvanginitiatief. Dat helpt om een proces uit te stippelen dat aansluit bij de vragen, sterktes en uitdagingen van betrokken opvang- en onderwijssettings.

Het is nuttig om de volgende thema's tijdens de voorbereidende fase te verkennen en te bespreken met het kernteam:

- Wat zijn de sterktes, uitdagingen en noden in relatie tot *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*?
- Hoe verkennen we de context en de noden in samenwerking met de verschillende betrokkenen? Je kan hierbij gebruikmaken van methoden en materialen om de samenwerking te verkennen.
- Wat zijn de verwachtingen van en ideeën over het proces van uitwisselen en samenwerken?
- Hoe kunnen we het proces van uitwisselen en samenwerken linken aan reeds bestaande initiatieven in de opvang en school? Welke initiatieven of ideeën over het verbeteren van de samenwerking en de pedagogische praktijk leven reeds in de opvang en school?
- Hoe kunnen we het proces organiseren zodat het onderdeel kan zijn van een langetermijnvisie op professionele ontwikkeling voor en samenwerking tussen medewerkers?
- Hoe creëren we samen met medewerkers, kinderen, ouders en eventuele andere betrokkenen het proces naar (beter) samenwerken? Hoe betrekken we hen van bij het begin?
- Wat zijn de kansen, beperkingen en mogelijke valkuilen waarmee we best rekening houden bij het opstarten van het proces naar (beter) samenwerken?
- Binnen welke kaders omtrent privacy en gegevensbescherming (cfr. GDPR⁷) zullen we werken?

Het uitwissel- en samenwerkingsproces uitstippelen

De voorgaande stap geeft het kernteam nuttige informatie voor het uitstippelen van het proces van uitwisselen en samenwerken. Op basis hiervan kan het kernteam beslissen over de opzet van het proces.

Enkele vragen en thema's om te bespreken in het kernteam:

- Welke uitwissel- en werkmomenten organiseren we? Verschillende soorten activiteiten kunnen bijdragen aan (beter) samenwerken. Enkele voorbeelden:
 - een informeel netwerkmoment;
 - een gezamenlijke denk- en werkdag;
- een dag(deel) meedraaien in de werking van de samenwerkingspartner;
- samen een bezoek brengen aan een inspirerende praktijk op vlak van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*;
- een traject met een werkgroep die op regelmatige basis samenkomt om acties op vlak van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* voor te bereiden, te evalueren en bij te sturen.
- Wie neemt er deel aan de uitwissel- en werkmomenten? Wat is de gewenste grootte van de groep? Indien nodig, welke criteria hanteren we om deelnemers te selecteren? Welke ondersteuning is er nodig om deel te kunnen nemen? Hoe garanderen we voldoende continuïteit bij de deelnemers?
- Wanneer en waar zullen de uitwissel- en werkmomenten plaatsvinden en hoe vaak? De intensiteit van jullie proces is afhankelijk van jullie context, noden en mogelijkheden. Jullie kunnen er samen voor kiezen om klein te beginnen met bijvoorbeeld een gezamenlijke uitwisseldag. Om grotere stappen vooruit te zetten in de samenwerking zal een proces met regelmatige uitwissel- en werkmomenten, met een gemengde groep van medewerkers uit opvang en onderwijs, nodig zijn. De frequentie van samenkomsten kan variëren doorheen de tijd, afhankelijk van de nood op dat moment.
- Hoe kunnen we uitwissel- en werkmomenten organiseren tijdens de werkuren? Dit is een grote uitdaging, omdat kinderbegeleiders⁸ en kleuterleerkrachten vaak op andere momenten aan het werk zijn en/of er een gebrek is aan kindvrije uren. Meestal is er een grote portie creativiteit nodig om deelnemers uit beide contexten op hetzelfde moment te vervangen.
- Wie zal de uitwissel- en werkmomenten faciliteren? Wat is de rol van de facilitator? Wat zijn voor- en nadelen van een externe vs. interne facilitator?
- Hoe betrekken we medewerkers die niet direct deelnemen aan de geplande uitwissel- en werkmomenten?

Faciliteren van uitwissel- en werkmomenten: tips⁹

De facilitator speelt een belangrijke rol tijdens uitwissel- en werkmomenten. De facilitator kadert, organiseert en ondersteunt het proces van uitwisselen en samenwerken. Hij/zij waakt erover dat alle deelnemers deelnemen op een evenwaardige basis. Hij/zij creëert de randvoorwaarden voor een creatieve en democratische omgeving, eerder dan een expert te zijn met alle 'juiste' antwoorden.

Wie faciliteert?

Zo'n proces faciliteren, veronderstelt kennis van zowel inhoud als van processen. Dat kan gebeuren door één persoon, maar kan ook in tandem. Faciliteren met twee mensen heeft enkele voordelen. Zo kunnen de facilitatoren elkaar aanvullen, bijvoorbeeld in hun expertise en kennis, of in hun rollen en taken doorheen het proces. Het laat facilitatoren toe om samen het proces met de groep te evalueren en vervolgstappen te bepalen.

Open en veilige omgeving creëren

Medewerkers met verschillende rollen en achtergronden participeren samen aan de uitwissel- en werkmomenten. Een open en veilige omgeving creëren is cruciaal om échte participatie en samenwerking mogelijk te maken. De facilitator richt de uitwissel- en werkmomenten zo in dat alle deelnemers hun ideeën en ervaringen kunnen inbrengen en zich betrokken voelen in het hele proces.

De volgende suggesties kunnen nuttig zijn om een dergelijke creatieve en democratische omgeving te creëren:

- Nodig de deelnemers uit op zo'n manier dat iedereen begrijpt wat er zal gebeuren en hoe ze zich kunnen voorbereiden.
- Ontwikkel bij het begin van het proces gezamenlijk de spelregels voor de communicatie en samenwerking in groep.
- Werk bij terugkerende uitwissel- en werkmomenten met een vaste structuur die de nodige flexibiliteit toelaat in de sessies. Dat biedt houvast aan de deelnemers.
- Focus op de dagelijkse praktijk. Dat werkt motiverend voor de deelnemers en maakt het mogelijk om bij te dragen aan de discussies en de acties.
- Gebruik werkvormen om groepsdiscussies te voeren. Dat garandeert dat iedereen de kans krijgt om bij te dragen aan de uitwisseling. Zorg ervoor dat je degenen die dominanter zijn op een vriendelijke manier beperkt qua spreekruimte, zodat je het woord kan geven aan de meer terughoudende deelnemers. Gebruik ook minder talige, meer creatieve manieren om uit te wisselen.
- Geef deelnemers de mogelijkheid om hun bijdrage eerst voor te bereiden (alleen of in kleine groep) vooraleer je hun vraagt te spreken in groep.
- Bemiddel tussen verschillende deelnemers door een luisterende houding aan te nemen zonder een kant te kiezen.
- Reik deelnemers vragen en werkvormen aan om percepties en meningen te deconstrueren en bruggen te bouwen die samenwerking bevorderen.

Methoden en materialen

In dit deel vind je methoden en materialen die helpen om elkaar beter te leren kennen, een gedragen visie te ontwikkelen en acties te ondernemen die bijdragen aan een *zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

Drie soorten methoden en materialen

Je vindt drie soorten methoden en materialen in de box. Methoden en materialen om

1. te verkennen;
2. te onderzoeken, plannen en experimenteren;
3. te evalueren en verankeren.

1. Verkennen

Methoden en materialen om te **verkennen** focussen op:

- kennismaken maken met educare of *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving*;
- elkaar beter leren kennen door aspecten van de eigen en elkaars professionele identiteit te verkennen en benoemen;
- verkennen en benoemen van ideeën en overtuigingen over samenwerken, zorgen, leren en spelen bij jonge kinderen;
- verkennen en benoemen van sterktes en kansen in het *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

In de *Duo-Doebox* vind je de volgende methoden en materialen om te verkennen:

Methodie	Aanpak en materiaal
1. Wat is educare?	Met behulp van een korte animatiefilm maken deelnemers kennis met educare of <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> . Vervolgens verkennen deelnemers de meerwaarde en het belang van investeren in een zorgzame speelleeromgeving. Tot slot maken de deelnemers kennis met inspirerende materialen over educare.
2. Educare-foto's	Met behulp van foto's onderzoeken de deelnemers de vijf bouwstenen van <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> . Ze expliciteren hierbij eigen ideeën over zorgen, leren en spelen bij jonge kinderen en gaan hierover met elkaar in dialoog.
3. Ik & mijn beroep-vragen	Met behulp van dialoogkaarten maken deelnemers kennis met elkaar. Vier thema's komen aan bod: <ul style="list-style-type: none">- ik als persoon;- ik als professional;- mijn team, organisatie en ik;- mijn beroep in de samenleving.
4. Educare-stellingen	Met behulp van stellingen onderzoeken en bevragen de deelnemers elkaars standpunten over <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> . De volgende thema's komen aan bod: <ul style="list-style-type: none">- zorgen, spelen en leren in opvang en kleuteronderwijs;- rollen in <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving</i>.

Methode	Aanpak en materiaal
5. Educare-casussen	Met behulp van casussen reflecteren deelnemers over praktijken van <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> . De deelnemers benoemen ook sterktes en groeikansen voor hun eigen samenwerking en praktijk.
6. Eigen praktijk door een educare-bril	Met behulp van zelfgemaakte foto's van een educare-moment, leren deelnemers elkaars visie en praktijk kennen. De deelnemers benoemen ook sterktes en groeikansen voor hun eigen samenwerking en praktijk.
7. Over het muurtje	De deelnemers gaan op bezoek bij de school of het opvanginitiatief waarmee men samenwerkt (of wenst samen te werken). Met behulp van een kijkkader maken ze kennis met de werking van de (toekomstige) samenwerkingspartner. De educare-bouwstenen vormen hierbij de leidraad. De deelnemers waarderen elkaars context en aanpak. Ze benoemen kansen tot uitwisselen en samenwerken.

2. Onderzoeken, plannen en experimenteren

Methoden en materialen om te **onderzoeken, plannen en experimenteren** focussen op:

- onderzoeken van de praktijk op vlak van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* en expliciteren van educare-sterktes en kansen;
- werkafspraken maken over de samenwerking en ieders rol;
- verbeteracties formuleren, uitvoeren en evalueren.

In de *Duo-Doebox* vind je de volgende methoden en materialen om te onderzoeken, plannen en experimenteren:

Methode	Aanpak en materiaal
8. Kinddag in kaart	<p>De deelnemers brengen de dag van een kind in opvang en onderwijs in kaart. Zo krijgen de deelnemers een beter inzicht in de ervaringen van kinderen doorheen de kinddag, en in de werking van de buitenschoolse opvang en de kleuterschool. De kinddag vormt het vertrekpunt om hun rollen en samenwerking doorheen de kinddag te bespreken, en om acties te bepalen om hun <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> te verbeteren.</p>
9. Functies onder de loep	<p>De deelnemers onderzoeken de functiebeschrijvingen van kinderbegeleider, kinderverzorger en kleuterleerkracht. Zo krijgen deelnemers een beter inzicht in elkaars functie en wat ze van elkaar kunnen verwachten. Tegelijkertijd stellen de deelnemers hun functiebeschrijvingen kritisch in vraag vanuit een educare-bril.</p>
10. Educare-moment versterken	<p>De deelnemers kiezen een moment doorheen de kinddag dat ze graag samen onder de loep willen nemen. Met behulp van een observatiefiche brengen de deelnemers het moment doorheen de kinddag in kaart. De observatie is het vertrekpunt om te reflecteren over noden van kinderen, ouders en medewerkers, en om sterktes en kansen in het <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> te benoemen.</p> <p>De deelnemers formuleren vervolgens een actie om de educare-kwaliteit van het geobserveerde moment te versterken.</p> <p>Tijdens een volgende bijeenkomst evalueren de deelnemers de actie en formuleren ze eventueel ideeën voor aanpassing.</p>

3. Evalueren, bijsturen en verankeren

De methode om te **evalueren, bijsturen en verankeren** focust op:

- in kaart brengen en delen van resultaten en successen;
- afspraken maken over vervolgcacties en de verankering van resultaten.

In de *Duo-Doebox* vind je de volgende methode om te evalueren, bijsturen en verankeren:

Methode	Aanpak en materiaal
11. De samenwerking en het proces samen evalueren	De deelnemers brengen hun voorbije proces in kaart. Ze benoemen helpende en belemmerende factoren (en wat geholpen heeft om deze te overwinnen). De deelnemers formuleren acties om te verankeren wat goed liep, en om bij te stellen wat er beter kan. De deelnemers bespreken eventueel hoe ze over hun proces kunnen communiceren met anderen.

Verkennen

1. Wat is educare?

DOEL

- De deelnemers maken kennis met educare of *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.
- De deelnemers verkennen de meerwaarde en het belang van investeren in een zorgzame speelleeromgeving.
- De deelnemers maken kennis met inspirerende materialen over educare.

MATERIAAL

- Animatiefilm educare;
- www.educare.vbjk.be met inspirerende materialen over educare;
- Technische benodigheden (bv. laptop, beamer, geluidsinstallatie).

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. Praktische voorbereiding.

- Bekijk eventueel vooraf de **animatiefilm educare** en/of de materialen op www.educare.vbjk.be.
- Regel de **technische benodigheden** (bv. laptop, beamer, geluidsinstallatie).

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.

3. **Animatiefilm bekijken.** Bekijk samen de animatiefilm educare.

4. **Bespreking in groep.** Vraag aan de deelnemers wat er bij hen blijft hangen van de film, en welke vragen de film eventueel bij hen oproept.

5. **Bespreking in deelgroepjes.** Verdeel de groep in deelgroepjes die elk vanuit een bepaald perspectief nadenken over het belang van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*. Waarom is inzetten op zorgzame speelleeromgeving van belang...

- voor kinderen?
- voor ouders?
- voor kinderbegeleiders / leerkrachten?
- voor het lokaal bestuur?
- voor de maatschappij als geheel?

6. **Besluit in groep.** Koppel de inzichten van de deelgroepjes terug in grote groep en formuleer hierbij een besluit.

7. **www.educare.vbjk.be introduceren.** Maak de deelnemers wegwijs in de website. Geef de deelnemers eventueel een gerichte lees- en/of kijkopdracht mee.

2. Educare-foto's

DOEL

- De deelnemers onderzoeken de vijf bouwstenen van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.
- De deelnemers expliciteren eigen ideeën over zorgen, leren en spelen bij jonge kinderen en gaan hierover met elkaar in dialoog.

MATERIAAL

- Visual educare-bouwstenen (bijlage 1);
- Dialoogkaarten met educare-foto's (te bestelling via info@vjbk.be);
- Bij voorkeur een grote tafel waarrond iedereen zit of staat.

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Verspreid de **foto's op de dialoogkaarten** op een tafel.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
3. **Educare-bouwstenen duiden.** Licht eventueel de educare-bouwstenen (nog) even toe met behulp van de educare-visual (bijlage 1).
4. **Individueel foto kiezen en duiden.**
 - Nodig de deelnemers uit om een foto uit te kiezen die voor hen iets vertelt over een of meerdere educare-bouwstenen.
 - Laat elke deelnemers vertellen waarom hij/zij voor deze specifieke foto koos. Vraag door over hoe de deelnemer de educare-bouwsteen precies herkent.
5. **Bespreking in groep.** Exploreer samen hoe iedereen het concept educare invult. Mogelijke reflectievragen zijn:
 - Welke elementen komen terug wanneer we het over educare hebben?
 - Welke verschillen kwamen er eventueel aan bod?
 - Welke foto verrast jou? Welke foto roept er bij jou een andere associatie op?
 - Welke invulling van educare verrast jou?
 - Welke educare-bouwstenen kwamen vaak aan bod? Welke kwamen weinig of niet aan bod? Hoe zou dat komen?
6. **Besluit.** Vat de belangrijkste inzichten samen.

3. Ik & mijn beroep-vragen

DOEL

De deelnemers leren elkaar (beter) kennen via vier thema's:

- ik als persoon;
- ik als professional;
- mijn team, mijn organisatie en ik;
- mijn beroep in de samenleving.

MATERIAAL

Dialogokaarten met Ik & mijn beroep-vragen

(dialogokaarten te bestellen via info@vbjk.be; bijlage 2 biedt een overzicht van de Ik & mijn beroep-vragen)

STAPPEN

VOORAF

De dialogokaarten met Ik & mijn beroep-vragen zijn geïnspireerd door het model van professionele identiteit (PI-model), ontwikkeld door Ruijters en collega's. Dit model gaat ervan uit dat jouw professionele identiteit de kern vormt van jou als professional en dat die jou kleur geeft. Het verkennen en expliciteren van je professionele identiteit biedt houvast. In het DuJo-project gaan we ervan uit dat het professionals ook versterkt in het samenwerken met anderen. Je verkent immers samen waar jij en de ander voor staan en gaan.

Het PI-model vertrekt vanuit het idee dat iemands professionele identiteit een ik- en een wij-kant heeft. De ik-kant omvat het persoonlijke ik (wat jou kenmerkt als persoon) en het professionele ik (wat je typeert als professional). De wij-kant gaat over de organisatie, sector of beroepsgroep waar je deel van uitmaakt. Met andere woorden: wat typeert je organisatie, sector of beroepsgroep? Daarnaast is er aandacht voor de omgeving: hoe kijkt de omgeving of samenleving naar jouw beroep? Tot slot gaat het PI-model ervan uit dat je professionele identiteit geen statisch gegeven is, maar evolueert doorheen de tijd.

Het model werd vertaald naar 70 dialogokaarten met vragen die helpen om met collega's in gesprek te gaan over wat je professie inhoudt en wat professioneel handelen is.

Het model en de dialogokaarten werden als inspiratie gebruikt om een eigen set van vragen te ontwikkelen, afgestemd op kinderopvang en kleuteronderwijs in Vlaanderen.¹⁰

VOOR DE SESSIE

1. Praktische voorbereiding.

- Leg **dialogokaart 1 apart**: *1. Hoe leg je jouw eigen beroep uit in drie kernwoorden? Wat is volgens jou de kern van het beroep van kinderbegeleider / kleuterleerkracht?*
- **Selecteer** de dialogokaarten die op dat moment het meest relevant zijn voor de deelnemers.
- Leg de geselecteerde dialogokaarten met de **foto naar boven** op de tafel.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
3. **Foto kiezen en vragen beantwoorden.**
 - Nodig de deelnemers uit om elk een foto te kiezen die hen aanspreekt.
 - Vraag de deelnemers om elk om de beurt één van de twee vragen op de achterkant te kiezen en beknopt te beantwoorden.
 - Indien er voldoende tijd is, vraag dan de andere deelnemers om de vraag ook te beantwoorden.
 - Indien er voldoende tijd is, kunnen jullie dieper op de antwoorden ingaan, en eventueel de opdracht herhalen met nieuw gekozen foto's.
4. **Afsluitende vragen.** Toon de dialoogkaart die je Voor de sessie apart legde, en laat elke deelnemer op (één van) de vragen antwoorden.
5. **Besluit.** Vat de belangrijkste inzichten samen.

4. Educare-stellingen

DOEL

Met behulp van stellingen onderzoeken en bevragen de deelnemers elkaars standpunten over *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*. De volgende thema's komen aan bod:

- zorgen, spelen en leren in opvang en kleuteronderwijs;
- rollen in *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

MATERIAAL

- Dialoogkaarten met educare-stellingen
(dialoogkaarten te bestellen via info@vbjk.be; bijlage 3 biedt een overzicht van de stellingen);
- Een open buiten- of binnenruimte;
- Eventueel een flipover of whiteboard en enkele stiften.

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. Praktische voorbereiding.

- Lees de dialoogkaarten met **stellingen**.
- **Selecteer** de stellingen die op dat moment het meest relevant zijn voor de deelnemers. Sommige stellingen zijn minder provocerend en dus meer geschikt voor groepen die elkaar nog niet goed kennen. Andere stellingen lokken meer controversie uit en kunnen ingezet worden bij groepen waar er voldoende vertrouwen in elkaar is om elkaars standpunten en ideeën uit te dagen.

TIJDENS DE SESSIE

2. Methode duiden.

- Leg het doel en het verloop van de methode uit.
- Spreek samen met de deelnemers een denkbeeldige lijn af in de ruimte, gaande van oneens tot eens.

3. Stelling kiezen en standpunt innemen.

- Laat een deelnemer een **stelling kiezen** of kies er zelf een.
- Laat de deelnemer de stelling **voorlezen** of lees ze zelf voor.
- Vraag de deelnemers om een **standpunt** in te nemen op die denkbeeldige lijn.
- Vraag de deelnemers om hun **standpunt toe te lichten**. Duid eventueel iemand aan (bijvoorbeeld iemand die resoluut een uiteinde van de denkbeeldige lijn koos of iemand die twijfelt, iemand die hetzelfde standpunt inneemt als de meerderheid, of net een ander standpunt). Of laat de deelnemer die antwoordde telkens een volgende deelnemer aanduiden.
- **Schrijf** de argumenten eventueel op de flipover of het whiteboard.
- Vraag wie er nog een argument wil **aanvullen** dat nog niet genoemd is.
- Bespreek de **diversiteit** in standpunten, en diep die zo goed mogelijk uit. Je hoeft niet te

proberen om tot een consensus te komen, al kan het proces daarnaartoe interessant zijn.

- Daag de deelnemers eventueel uit om de stelling te **herformuleren** op basis van de gegeven argumenten.

4. **Herhalen.** Bij voldoende tijd kan je dit proces **herhalen** met een nieuwe stelling.

5. **Besluit.** Vat de belangrijkste inzichten samen, eventueel met behulp van de argumenten op de flipover of het whiteboard.

5. Educare-casussen

DOEL

- De deelnemers reflecteren over praktijken van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.
- De deelnemers benoemen sterktes en groeikansen voor hun eigen samenwerking en praktijk.

MATERIAAL

Dialogokaarten met educare-casussen

(dialogokaarten te bestellen via info@vbjk.be; bijlage 4 biedt een overzicht van de casussen)

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. Praktische voorbereiding.

- Bekijk de dialogokaarten met **casussen**.
- **Selecteer** vooraf enkele casussen die momenteel het meest relevant zijn in de deelnemers hun proces van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.

3. Casus kiezen en bespreken.

- Vraag de deelnemers om de casussen te lezen.
- Kies samen de casus die jullie als eerste willen bespreken.
- Bespreek de casus met behulp van de reflectievragen.

4. **Herhalen.** Bij voldoende tijd kan je deze bespreking herhalen met nieuwe casussen.

5. **Besluit.** Vat de belangrijkste inzichten samen.

6. Eigen praktijk door een educare-bril

DOEL

- De deelnemers leren elkaars visie en praktijk kennen.
- De deelnemers benoemen sterktes en groeikansen voor hun eigen samenwerking en praktijk.

MATERIALEN

- visueel educare-bouwstenen (bijlage 1);
- interviewkaarten (bijlage 5);
- eventueel actiefiche (bijlage 8).

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

- 1. Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
- 2. Foto('s) maken.**
 - Vraag aan elke deelnemer om één of meerdere foto's te (laten) maken in zijn/haar praktijk. Geef hierbij de volgende **informatie**:
 - » De bedoeling is om (een) foto('s) te maken van een moment waarop er minstens één bouwsteen van educare aan bod komt. Licht eventueel de educare-bouwstenen (nog) even toe met behulp van de educare-visueel (bijlage 1).
 - » Wil je graag (een) foto('s) nemen van een collega of ouder? Bespreek dan eerst met hen dat je een positief element van de werking in beeld wil brengen en dat je de foto('s) zal bespreken met collega's.
 - Bespreek indien nodig samen met de deelnemer hoe hij/zij dit **praktisch** zal organiseren:
 - » Welk moment kan zinvol zijn om in beeld te brengen?
 - » Welk materiaal is er nodig om de foto('s) te maken? Kan het met een smartphone of fototoestel?
 - » Wie zal de foto('s) maken? Hijzelf/zijzelf of een collega? Stel eventueel voor om de deelnemer hierbij te helpen.
 - Vraag aan de deelnemers om de foto('s) **mee te brengen** naar de eerstvolgende werksessie.
- 3. Praktische voorbereiding.** Druk per duo van deelnemers een interviewkaart af en lees de interviewkaart even door.

TIJDENS DE SESSIE

- 4. Foto kiezen.**
 - Vraag de deelnemers om er hun foto('s) van hun gekozen educare-moment bij te nemen.
 - Indien (een) bepaalde deelnemer(s) meerdere foto's bijhebben: laat hem/haar/hen de foto kiezen die het best een educare-bouwsteen (of meerdere) in beeld brengt.
- 5. Bespreking in duo.**
 - Leg uit dat de deelnemers zich aan de hand van de vragen op de interviewkaarten een beeld kunnen vormen van de reden waarom hun collega die foto koos als voorbeeld van educare.
 - Vraag de deelnemers om zich te verdelen in duo's, of doe dit zelf. Bij voorkeur bestaan de duo's telkens uit een kinderbegeleider en een kleuterleerkracht.

- Geef elk duo een interviewkaart. Laat de duo's de opdracht lezen, vraag of alles duidelijk is, en beantwoord eventuele vragen.
- Leg uit dat de duo's na afloop van de interviews kort hun foto's zullen voorstellen aan de grote groep.
- Spreek af hoelang de duo's elkaar kunnen interviewen (bijvoorbeeld elke deelnemer interviewt zijn duo-partner 10 minuten).
- Laat de eerste deelnemer zijn/haar duo-partner interviewen.
- Geef een seintje wanneer de deelnemers kunnen wisselen van rol (bijvoorbeeld na 10 minuten of wanneer de duo's uitgepraat zijn).
- Wanneer iedereen zijn/haar foto heeft kunnen toelichten, laat dan de deelnemers terugkeren naar de grote groep.

6. Bespreking in groep.

- Elk duo stelt de besproken foto's beknopt voor.
- Moedig de deelnemers aan om verdiepende vragen te stellen om een beter zicht te krijgen op de gekozen foto's. Mogelijke vragen zijn:
 - » Wat zijn overeenkomsten tussen de gekozen educare-momenten? Waar zitten eventueel verschillen?
 - » Welke educare-bouwstenen kozen de deelnemers (niet) uit? Waarom?
 - » Welke momenten kozen de deelnemers uit (bijvoorbeeld een zorgmoment, een overgangsmoment, een begeleide activiteit in de klas, een speelmoment, situaties met één kind of meerdere kinderen, focus op interactie volwassene-kind of interactie kind-kind?).
 - » Hoe kunnen we *een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* waarmaken tijdens andere momenten?
 - » Welke educare-sterktes en kansen komen naar voor uit de bespreking?
- Bespreek welke concrete acties de deelnemers willen ondernemen tot (beter) *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*. Gebruik hiervoor eventueel de actiefiche (bijlage 8).

7. Mogelijke verdiepingen.

- Bespreek hoe jullie de foto's kunnen inzetten om over jullie *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* te communiceren naar anderen (bijvoorbeeld naar ouders).
- Bespreek welke extra foto's (over andere bouwstenen, of op andere momenten doorheen de dag) jullie willen verzamelen om te bespreken en/of in te zetten in communicatie. Maak hier praktische afspraken over: wie, wat, waar, wanneer?

7. Over het muurtje

DOEL

- De deelnemers maken kennis met de werking van een partnerorganisatie.
- De deelnemers waarderen elkaars context en aanpak.
- De deelnemers benoemen kansen tot uitwisselen en samenwerken.

MATERIAAL

- Kijkkader *Over het muurtje* (bijlage 6);
- Eventueel actiefiche (bijlage 8).

STAPPEN

Deze methode bestaat uit twee sessies met tussendoor een kijkkader 'Over het muurtje'.

SESSIE 1

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Druk het **kijkkader *Over het muurtje*** af.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.**

- Leg het doel en het verloop van de methode uit.
- Bespreek samen met de deelnemers de mogelijke meerwaarde van een observatiebezoek.

3. **Bezoeker en ontvanger kiezen.**

- Bevraag wie er interesse heeft om op bezoek te gaan in de andere context, en wie er interesse heeft om een bezoeker te ontvangen.
- Indien de bezoeker best vervangen wordt tijdens het observeren: denk alvast even samen na hoe dat kan vormgegeven worden. Spreek af wie hierover in gesprek gaat met de leidinggevende(n) / het kernteam.

4. **Moment kiezen.**

- Spreek af op welk moment het bezoek zal plaatsvinden.
- Plan meteen ook de vervolgsessie in om het bezoek te bespreken.

5. **Kijkkader overlopen.**

- Overloop samen het kijkkader.
- Selecteer de onderdelen van het kijkkader waarop de deelnemers willen focussen.
- Pas het kijkkader eventueel aan op basis van de vragen of noden van de groep.
- Pols of er nog vragen zijn.

6. Praktische afspraken.

- Spreek af hoe de bezoeker zich best opstelt tijdens het bezoek, en welke impact dit mogelijk heeft op de werking en de observaties.
 - » Observeert de bezoeker langs de zijlijn of draait hij/zij mee in de werking?
 - » Neemt de bezoeker tijdens zijn/haar bezoek notities (op papier of op de computer) of nadien?
 - » Stelt de bezoeker vragen tijdens de observaties, of liever achteraf?
- Bespreek of de deelnemers het een meerwaarde zouden vinden als de facilitator bereikbaar is en/of even binnenspringt tijdens het observatiebezoek.
- Bespreek wat elke deelnemer nodig heeft om zich veilig te voelen bij het bespreken van observaties tijdens de volgende sessie.
- Bespreek of er nog bijkomende afspraken nodig zijn.

NA DE SESSIE

7. Ondersteun, indien nodig, het regelen van **vervang**ing voor de bezoeker.
8. Het **observatiebezoek** vindt plaats op het geplande moment. Spring, indien dat zo afgesproken is, eventueel eens binnen tijdens het bezoek om te **ondersteunen** waar nodig.

SESSIE 2

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Vraag de bezoeker om zijn/haar **ingevuld kijkkader** mee te brengen naar de vervolgsessie.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Bezoeker en ontvanger aan het woord.**
 - Vraag aan de bezoeker hoe die zijn/haar bezoek ervaren heeft.
 - Vraag aan de ontvanger hoe die het bezoek ervaren heeft.
 - Overloop samen het ingevulde kijkkader en de observaties / suggesties die erin aan bod komen. Leg de focus op het waarderen van de context en aanpak, maar maak ook ruimte voor suggesties.
3. **Verdieping in groep.** Ga samen in gesprek aan de hand van het kijkkader. Mogelijke verdiepende vragen:
 - Wat is interessant voor je eigen praktijk?
 - Op welke punten kan je van elkaar leren / is zoeken naar een gemeenschappelijke visie en aanpak zinvol?
 - Waar zie je kansen om via samenwerking een doorgaande lijn en warme transitie momenten te creëren?
 - Welke acties kunnen we hierrond opzetten? Gebruik hiervoor eventueel de actiefiche (bijlage 8).
4. **Mogelijk vervolg.** Plan eventueel een nieuw bezoek in voor bijkomende observaties in dezelfde of een andere context.

Onderzoeken, plannen en experimenteren

8. Kinddag in kaart

DOEL

- De deelnemers krijgen een beter inzicht in de ervaringen van kinderen doorheen de kinddag in opvang en onderwijs.
- De deelnemers krijgen een beter inzicht in de werking van de buitenschoolse opvang en de kleuterschool.
- De deelnemers bespreken hun rollen en samenwerking doorheen de kinddag.
- De deelnemers bepalen acties om hun *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* te verbeteren.

MATERIALEN

- Post-its + schrijfmateriaal;
- Eventueel actiefiche (bijlage 8).

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Verzamel de benodigde materialen.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
3. **Tijdslijn van de kinddag maken.**
 - Vraag aan de deelnemers om zich een kleuter in te beelden die op een gemiddelde weekdag (dus niet op woensdag of vakantiedagen) gebruikmaakt van het volledige huidige aanbod van buitenschoolse opvang en kleuteronderwijs (bijvoorbeeld van 7 u. 's morgens tot 18 u. 's avonds).
 - Laat de deelnemers samen alle (overgangs)momenten in opvang en onderwijs noteren op een Post-it, of noteer ze zelf. Wie de context (opvang of onderwijs) het best kent, neemt het woord. De anderen vullen aan. Noteer telkens het start- en einduur van de (overgangs)momenten.
 - Vraag door tot het feitelijk verloop van de kinddag helder is en alle momenten, inclusief overgangen, genoteerd zijn.
 - Leg of hang alle Post-its naast elkaar, zodat er een tijdslijn ontstaat van de kinddag. Vraag aan de deelnemers om zich in te leven en te beschrijven hoe het kind (en de ouders) het verloop van zo'n dag zou(den) ervaren.
4. **Bespreking in duo's.**
 - Vraag de deelnemers om zich te verdelen in duo's, of doe dit zelf. Bij voorkeur bestaan de duo's telkens uit een kinderbegeleider en een kleuterleerkracht.
 - Laat elk duo een of meerdere moment(en) kiezen. Geef prioriteit aan overgangsmomenten tussen thuis, opvang en onderwijs, en aan momenten waarop de deelnemers reeds samenwerken, of waarop hun samenwerking een meerwaarde zou kunnen bieden.

- Laat de duo's hun gekozen moment(en) bespreken aan de hand van (enkele van) de volgende vragen:
 - » Wie is er aanwezig tijdens dit moment?
 - » Welke rollen nemen deze personen op? Wie doet wat en waarom? Geef de rol eventueel een naam (bijvoorbeeld regisseur, gastvrouw of -man, mentor, begeleider ...) of kies er een werkwoord voor (bijvoorbeeld verbinden, organiseren ...).
 - » Wat hebben kinderen op dat moment nodig?
 - » Wat hebben ouders op dat moment nodig?
 - » Wat hebben medewerkers (bijvoorbeeld kinderbegeleiders, kleuterleerkrachten ...) op dat moment nodig?
 - » Welke noden van kinderen, ouders en medewerkers worden (te weinig) opgemerkt of ingevuld?
 - » Hoe kunnen we (beter) *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* tijdens dit moment? Wat hebben we hiervoor nodig?

5. Bespreking in groep.

- Laat de duo's hun belangrijkste inzichten vertellen aan de grote groep.
- Bespreek samen welke acties de deelnemers kunnen ondernemen om hun *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* te verbeteren. Gebruik hiervoor eventueel de actiefiche (bijlage 8).

6. Mogelijke verdieping.

- Herhaal eventueel deze stappen voor een ander (overgangs)moment, of voor specifieke momenten op een woensdag en/of vakantiedag. Dat kan tijdens deze of een volgende sessie (bijvoorbeeld via de methode 'Over het muurtje').
- Bewaar de tijdslijn van de kinddag om eventueel later te gebruiken in de methode 'Educare-moment versterken'.

9. Functies onder de loep

DOEL

- De deelnemers krijgen een beter inzicht in elkaars functie en wat ze van elkaar kunnen verwachten.
- De deelnemers stellen hun functiebeschrijvingen kritisch in vraag vanuit een educare-bril.

MATERIALEN

- functiebeschrijvingen van de deelnemers, en eventueel van andere gelijkaardige profielen (bijvoorbeeld kinderbegeleider schoolgaande kinderen, kinderbegeleider in opvang en onderwijs, kinderverzorger, kleuterleerkracht);
- een balpen per deelnemer;
- eventueel visueel educare-bouwstenen (bijlage 1).

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.**
2. Vraag aan de deelnemers om hun **functiebeschrijving** mee te brengen naar de sessie, of verzamel hun functiebeschrijvingen zelf.

TIJDENS DE SESSIE

3. **Methode toelichten.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.

Functiebeschrijvingen bieden een vertrekpunt om beter inzicht te krijgen in elkaars beroep en wat we van elkaar kunnen verwachten. In deze oefening gaan we dus aan de slag met de functiebeschrijvingen van een kleuterleerkracht, kinderbegeleider in opvang en/of kinderbegeleider in onderwijs ('kinderverzorger'). Tegelijkertijd stellen we de functiebeschrijvingen kritisch in vraag, vanuit een educare-benadering.

4. **Individuele leestijd.**

- Vraag de deelnemers om de functiebeschrijvingen door te nemen en daarbij een antwoord te noteren op de volgende vragen:
 - » Wat valt je op aan de functiebeschrijving die hoort bij je eigen beroep? Wat verrast je? Wat lijkt je overbodig? Wat mis je?
 - » Wat valt je op aan de functiebeschrijvingen die horen bij het beroep van je collega's? Wat verrast je? Wat lijkt je overbodig? Wat mis je?
- Geef de deelnemers de volgende afspraken mee:
 - » Dit is geen beoordeling van personen (hoe goed jij of je collega voldoet aan de functiebeschrijving).
 - » Het gaat erom dat we bekijken wat er van 'de' kinderbegeleider en 'de' kleuterleerkracht verwacht wordt, en wat we daarvan vinden.
 - » Focus daarom op taken en competenties in de functiebeschrijvingen.
- Deel aan elke deelnemer de functiebeschrijvingen en een balpen uit.
- Laat de deelnemers de functiebeschrijvingen individueel doornemen.

5. Bespreking in duo.

- Vraag de deelnemers om zich te verdelen in duo's, of doe dit zelf.
- Vraag de deelnemers om hun notities aan elkaar uit te leggen en daarbij een antwoord te noteren op de volgende vragen:
 - » Wat verraste jullie in de functiebeschrijvingen van jezelf en de ander?
 - » Welke gelijkenissen en verschillen merken jullie op in de functiebeschrijvingen bij jullie beide beroepen?
 - » Welke vragen roepen deze functiebeschrijvingen eventueel bij jullie op? Is er ruis, zijn er onduidelijkheden of vragen over ieders rol en jullie samenwerking, die jullie graag verder bespreken?
 - » Licht eventueel de educare-bouwstenen (nog) even toe met behulp van de educare-visual (bijlage 1).
 - » Vinden jullie alle educare-bouwstenen terug in elke functiebeschrijving?
 - a. Bekijk de functiebeschrijvingen vanuit de bril van ouders en kinderen. Voldoen de functiebeschrijvingen aan wat zij nodig hebben?
 - b. In welke mate en hoe komt 'zorg voor ouders' aan bod in de functiebeschrijvingen?
 - c. In welke mate en hoe komt 'zorg als een belangrijk deel van het werk met jonge kinderen' aan bod?
 - d. In welke mate en hoe komt 'spelend leren en verdiepend spelen' aan bod?
 - e. In welke mate en hoe komt 'samenwerking' aan bod?
 - » Vertrekkende van een educare-benadering: wat zouden jullie anders formuleren en/of toevoegen aan de functiebeschrijvingen?

6. Bespreking in groep.

- Vraag elk duo om de belangrijkste bevindingen aan de grote groep te vertellen.
- Bespreek waar er nog onduidelijkheden, vragen of zorgen zijn over ieders rollen en over de samenwerking tussen kleuterleerkrachten en kinderbegeleiders in (opvang en) onderwijs.
Tips hierbij:
 - » Vraag naar voorbeelden van situaties waarin de onduidelijkheid, vraag of zorg zich voordoet.
 - » Vraag door naar argumenten om hier wel/geen onderscheid te maken in de rol van de kinderbegeleider en de kleuterleerkracht.
- Formuleer concrete aandachtspunten en/of acties naar aanleiding van deze reflecties.
- Sluit af met de vraag of de deelnemers bepaalde reflecties bij de functiebeschrijvingen willen (laten) melden aan het **kernteam**. Maak hierover concrete afspraken:
 - » Wie gaat het gesprek aan met wie?
 - » Welke informatie zal hij/zij (niet) doorgeven?
 - » Op welke termijn zullen de betrokken personen voor een terugkoppeling zorgen?
 - » Met welk resultaat zullen jullie tevreden zijn?

NA DE SESSIE

- 7. **Eventuele terugkoppeling.** Het kernteam gaat in gesprek over de zaken die de deelnemers aangeven en koppelt hierover terug.

10. Educare-moment versterken

DOEL

- De deelnemers observeren een zelfgekozen moment doorheen de kinddag.
- De deelnemers reflecteren over de noden van kinderen, ouders en medewerkers tijdens het geobserveerde moment.
- De deelnemers benoemen sterktes en kansen in het *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* tijdens het geobserveerde moment.
- De deelnemers formuleren een actie om de educare-kwaliteit van het geobserveerde moment te versterken.
- De deelnemers evalueren hun actie en formuleren eventueel ideeën voor aanpassingen.

MATERIALEN

- Eventueel tijdslijn kinddag (opgesteld tijdens de methode Kinddag in kaart);
- Figuur actieleren (in bijlage);
- Eventueel visual educare-bouwstenen (in bijlage);
- Observatiefiches Praktijk onder de loep (bijlage 7);
- Actiefiche (bijlage 8).

STAPPEN

Deze methode bouwt voort op de methode 'Kinddag in kaart'. De methode bestaat uit minstens drie sessies met tussendoor een observatiemoment.

SESSIE 1

Individuele observaties en reflecties van een educare-moment voorbereiden

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.**
2. Recupereer eventueel de **tijdslijn van de kinddag**, opgesteld tijdens de methode 'Kinddag in kaart'.
3. Druk de bundel met **observatiefiches** af.

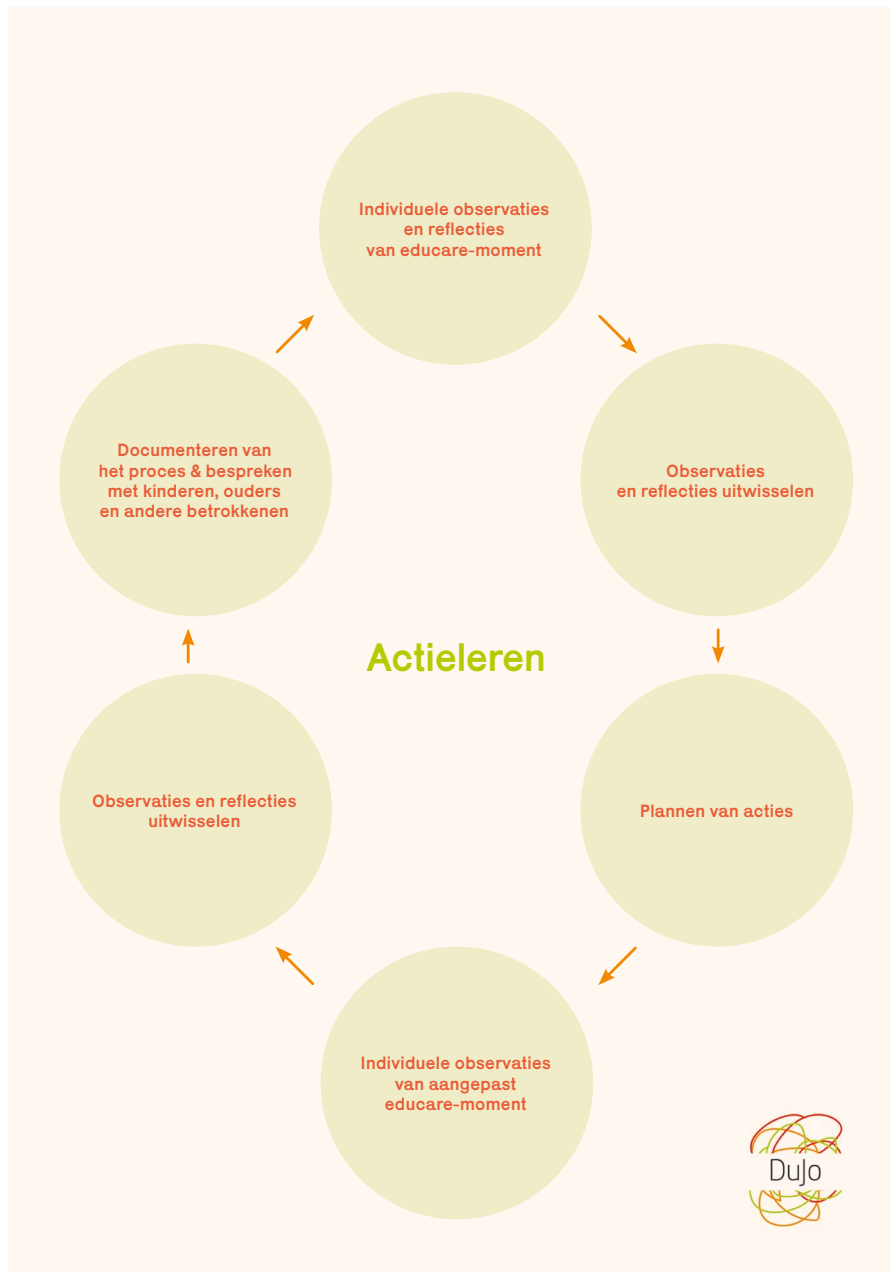
TIJDENS DE SESSIE

4. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
5. **Meerwaarde observatiebezoek bespreken.** Bespreek samen met de deelnemers de mogelijke meerwaarde van een observatiebezoek.

Observaties spelen een belangrijke rol in deze methode. Het is een kostbaar instrument om de praktijk werkelijk te 'zien' en erover te reflecteren, individueel of in groep. Observeren is een bewust kijken naar wat er gebeurt, het bevroeren van een moment of het capteren van een momentopname wat reflectie hierop nadien mogelijk maakt. Observeren gaat niet over 'oordelen', maar over verschillende perspectieven op eenzelfde situatie toelaten om van daaruit het gesprek te openen over mogelijke interpretaties, betekenissen en praktijken.¹¹

6. **Actieleren uitleggen.** Geef een korte uitleg over actieleren aan de hand van de onderstaande figuur (zie ook bijlage 9).

- *Door een terugkerend proces van observeren, reflecteren en actie kunnen jullie stap voor stap een educare-praktijk ontwikkelen. In deze eerste sessie maken we de voorbereidingen voor individuele observaties en reflecties van een educare-moment.*

7. **Veiligheid installeren.** Bespreek wat elke deelnemer nodig heeft om zich veilig te voelen bij het bespreken van observaties in de volgende sessie.

8. **Moment kiezen.**

- Overloop eventueel samen met de deelnemers de tijdslijn van de kinddag. Deze tijdslijn kan helpen om te beslissen welk moment interessant is om samen te onderzoeken en aan te pakken.
- Licht eventueel de educare-bouwstenen (nog) even toe met behulp van de educare-visual (bijlage 1).

- Laat de deelnemers kiezen op welk(e) moment(en) van de kinddag een observatie het meest zinvol lijkt. Dat kan een inspirerend moment zijn waarbij de deelnemers willen observeren hoe de educare-bouwstenen precies waargemaakt worden in de praktijk. Of dat kan een moment zijn dat volgens de deelnemers nog veel kansen biedt om de kwaliteit van de educare-bouwstenen eventueel te vergroten.

9. Observator kiezen.

- Bevraag wie er interesse heeft om het gekozen moment te observeren.
- Indien de observator best vervangen wordt tijdens het observeren: denk alvast even samen na hoe dat kan vormgegeven worden. Spreek af wie hierover in gesprek gaat met de leidinggevende(n) / het kernteam.

10. Observatiefiche(s) overlopen.

- Selecteer de juiste observatiefiche(s), horende bij het/de gekozen moment(en).
- Overloop samen de observatiefiche(s). Pas waar nodig de observatievragen aan, zodat de vragen aansluiten bij wat de groep graag wil onderzoeken.
- Indien nodig, spreek af hoelang de observatie zal duren.
- Pols of er nog vragen zijn.

11. Praktische afspraken.

- Zoek een passend moment om de observatie te laten doorgaan.
- Spreek af hoe de observator zich best opstelt tijdens het bezoek, en welke impact dit mogelijks heeft op de werking en de observaties.
 1. Observeert de observator langs de zijlijn of draait hij/zij mee in de werking?
 2. Neemt de observator tijdens het observeren notities (op papier of op de computer) of nadien?
 3. Stelt de observator vragen tijdens de observaties, of liever achteraf?
 4. Bespreek of er nog bijkomende afspraken nodig zijn.
 5. Bespreek wat elke deelnemer nodig heeft om zich veilig te voelen bij het bespreken van observaties in de volgende sessie.

12. Tips¹².

- Tijdens de reflectiemomenten is het belangrijk om de observaties niet meteen te willen interpreteren, maar vooral **beschrijvend** te blijven. Beschrijvende taal laat toe om gezamenlijk te reflecteren omdat het verschillende interpretaties van eenzelfde situatie mogelijk maakt.
- Het verschil leren tussen 'beschrijven' en 'interpreteren', is een belangrijke oefening. Het helpt je bewust te worden van het **soort taal** dat je gebruikt met de kinderen en gezinnen. Zo kan je op termijn bewust kiezen welk taalgebruik je verkiest in verschillende situaties.

NA DE SESSIE

13. Ondersteun indien nodig het regelen van **vervanging** voor de observator.

14. De **observatie** vindt plaats op het geplande moment. Spring eventueel eens binnen tijdens de observatie om te **ondersteunen** waar nodig.

SESSIE 2

Observaties en reflecties uitwisselen en acties plannen

VOOR DE SESSIE

15. **Praktische voorbereiding.** Vraag de observator om zijn/haar **ingevulde observatiefiche(s)** mee te brengen naar de vervolgsessie.

TIJDENS DE SESSIE

16. **Observator aan het woord.**

- Vraag aan de observator hoe die zijn/haar observatie ervaren heeft.
- Overloop samen de ingevulde observatiefiche(s), en de observaties en reflecties die erin aan bod komen.

17. **Verdieping in groep.** Ga samen in gesprek aan de hand van verdiepende vragen. Laat eerst de geobserveerde persoon aan het woord, en laat de anderen dan aanvullen. Mogelijkheden:

- Hoeervaarde de geobserveerde persoon de observatie?
- Wat vind je sterk aan de observaties / suggesties van je collega?
- Welke gevoelens of gedachten roepen deze observaties / suggesties bij je op?
- Hoe willen we dat kinderen, ouders en medewerkers dit moment ervaren? Aan welke doelen moet dit moment bijdragen?
- Welke sterktes zijn reeds aanwezig die in die richting werken?
- Wat kunnen we (anders) doen om in die richting te evolueren?

18. **Acties formuleren.** Formuleer samen concrete acties voor dit educare-moment. Werk ze eventueel uit met behulp van de actiefiche (bijlage 8).

19. **Mogelijk vervolg.** Plan een vervolgsessie om de acties te evalueren.

NA DE SESSIE

20. **Acties uitvoeren.** De deelnemers testen de vooropgestelde acties uit in hun praktijk.

21. **Opnieuw observeren.** De deelnemers observeren individueel het aangepaste educare-moment.

SESSIE 3

Acties evalueren

TIJDENS DE SESSIE

22. **Observaties en reflecties uitwisselen.** Laat de deelnemers hun observaties en reflecties bij het aangepaste educare-moment delen.

23. **Acties evalueren (en bijstellen).**

- Evalueer samen met de deelnemers of de acties haalbaar zijn en de gewenste effecten hebben.
- Stel de acties bij waar nodig.

Evaluëren en verankeren

11. De samenwerking en het proces samen evalueren

DOEL

- De deelnemers brengen hun voorbije proces in kaart.
- De deelnemers benoemen helpende en belemmerende factoren (en wat geholpen heeft om deze te overwinnen).
- De deelnemers formuleren acties om te verankeren wat goed liep, en om bij te stellen wat er beter kan.
- De deelnemers bespreken eventueel hoe ze over hun proces kunnen communiceren met anderen.

MATERIALEN

blanco papier (grote vellen) en tekengerief

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Verzamel de benodigde materialen.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.

Breng het proces dat jullie de voorbije periode aflegden in kaart en ga op zoek naar successen en uitdagingen. We werken eerst in duo en brengen vervolgens de inzichten samen.

3. **Opdracht in duo.**

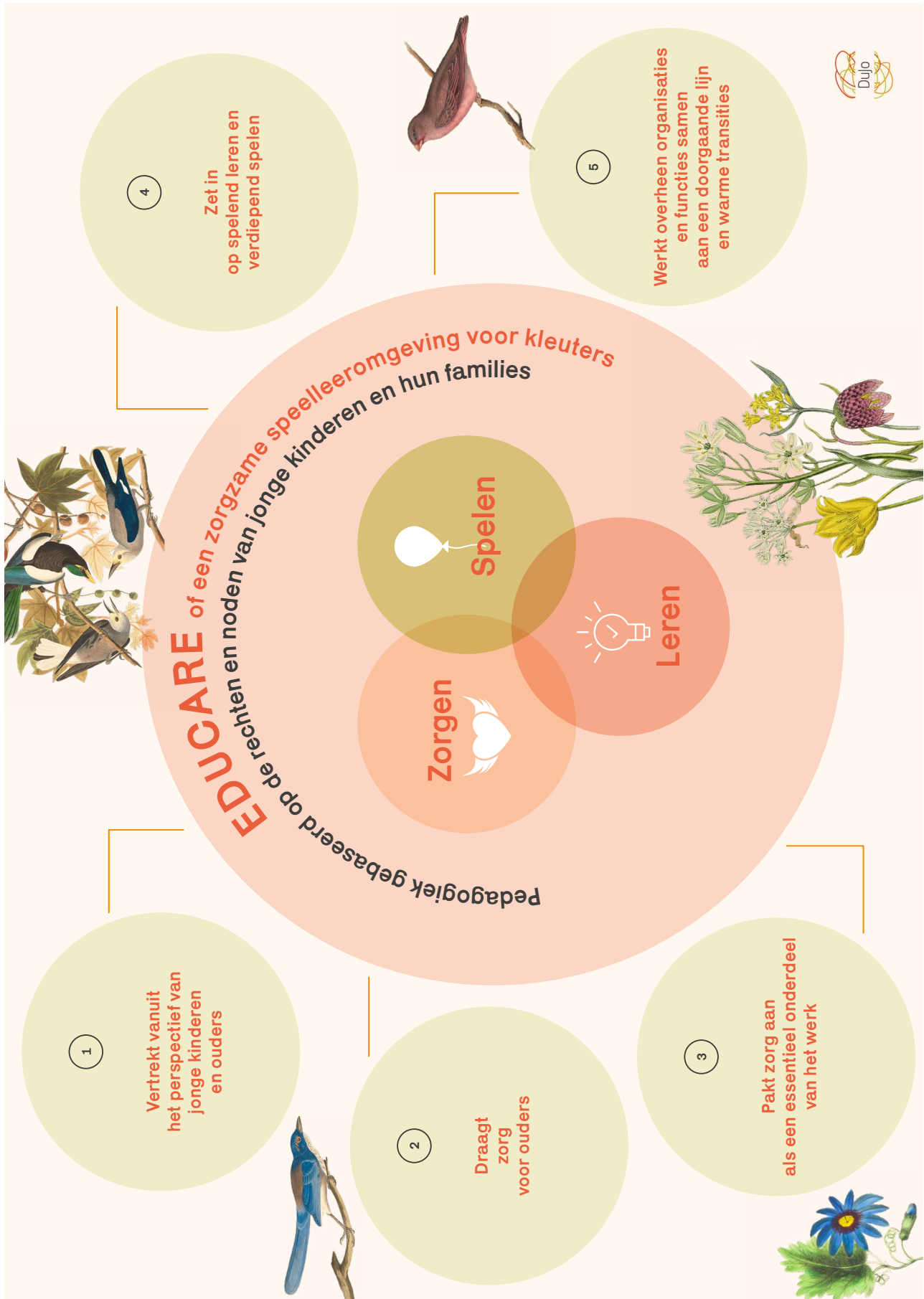
- Vraag de deelnemers om zich te verdelen in duo's, of doe dit zelf. Bij voorkeur bestaan de duo's telkens uit een kinderbegeleider en een kleuterleerkracht.
- Leg de opdracht uit:
- *Teken een rivier die symbool staat voor het proces en de stappen die jullie de voorbije periode gezet hebben om de samenwerking aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters te versterken.*
 - » *Maak gebruik van de rotsblokken en stroomversnellingen:*
 - *Stroomversnellingen symboliseren momenten waarop je ervaarde dat de samenwerking in een stroomversnelling zat.*
 - *Rotsblokken symboliseren momenten waarop je ervaarde dat de samenwerking stroever liep of jullie op moeilijkheden / uitdagingen botsten.*
 - » *Verken vervolgens de stroomversnellingen / rotsblokken. Wat waren helpende en belemmerende factoren? Wat heeft geholpen om moeilijkheden aan te pakken? Gebruik je creativiteit om helpende en belemmerende factoren te visualiseren.*
 - » Vraag na of de opdracht duidelijk is.
 - » Leg uit dat de duo's na afloop van de interviews kort hun rivier zullen voorstellen aan de grote groep.
 - » Spreek af hoelang de duo's kunnen werken.
- Laat de duo's materialen nemen om hun rivier mee te maken.

4. **Rondgang met de groep.** Ga met de groep langs de rivieren van de duo's. De makers lichten hun werk toe, met focus op helpende en belemmerende factoren. De toeschouwers kunnen verduidelijkende vragen stellen.
5. **Acties formuleren.** Formuleer samen concrete acties om te verankeren wat goed liep, en om bij te stellen wat beter kan.
6. **Besluit.**
 - Vat de kern van het proces samen.
 - Bevraag hoe de deelnemers over het proces kunnen communiceren met ouders, collega's, leidinggevenden of anderen. Maak hierover concrete afspraken.

Eindnoten

- 1 Peeters, J., Hulpia, H. (2015). Kinderopvang en kleuterschool als basis voor het levenslang leren. Resultaten van het onderzoek naar het effectief gebruik van kinderopvang en kleuterschool in het voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten. *Kinderen in Europa*, extra nummer 2015, 8-9. <https://ap.lc/d9dvz>
- 2 Vanuit onderwijsinspectie is er een **rapport over kleuterparticipatie**, dat veel aandacht besteedt aan warme transitie en het concept educare. Het **Doe-pakket inzetten op warme transitie** vanuit de ambtelijke werkgroep sluit hierbij aan. En er zijn ook **projecten Doorgaande Lijn opvang / onderwijs 0-6 jaar** vanuit Agentschap Opgroeien.
- 3 Zie <https://www.opgroeien.be/boa>
- 4 Zie <https://vbjk.be/nl/projecten/dujo-naar-duurzame-jobs-in-opvang-en-begeleiding-van-school>
- 5 Zie bijvoorbeeld Value, EDUCAS en InTrans.
- 6 Deze tips bouwen voort op de bevindingen in het VALUE project. Zie: Van der Mespel, S., Brazinha, M., Hulpia, H., Jensen, B., Marquard, M., Režek, M., Sousa, J. (2020). *VALUE Roadmap. Routes naar samenwerking tussen kleuteronderwijzers en kinderbegeleiders*. België: VBJK.
- 7 Zie: [https://www.vlaanderen.be/uw-overheid/werking-en-structuur/hoe-werkt-de-vlaamse-overheid/beheer-en-beveiliging-van-persoonlijke-gegevens-gdpr-of-avg](https://www.vlaanderen.be/uw-overheid/werking-en-structuur/hoe-werkt-de-vlaamse-overheid/beheer-en-beveiliging-van-persoonlijke-gegevens-van-europese-burgers-gdpr-of-avg)
- 8 In lijn met de aanbevelingen geformuleerd in het VALUE-project, gebruiken we in deze publicatie de term 'kinderbegeleider'. Hiermee bedoelen we zowel kinderbegeleiders tewerkgesteld in een buitenschoolse opvanginitiatief als kinderbegeleiders met een aanstelling als 'kinderverzorger' in het basisonderwijs. De term kinderbegeleider benadrukt de brede pedagogische rol van deze beroepsgroep.
- 9 Deze tips bouwen voort op de bevindingen in het VALUE-project. Zie: Van der Mespel, S., Brazinha, M., Hulpia, H., Jensen, B., Marquard, M., Režek, M., Sousa, J. (2020). *VALUE Roadmap. Routes naar samenwerking tussen kleuteronderwijzers en kinderbegeleiders*. België: VBJK.
- 10 Ruijters, M. C. P. (Red.) (2020). *Je binnenste buiten: Over professionele identiteit in organisaties* (5e editie). Amsterdam: Boom uitgeverij.
- 11 Sharmahd N., Boudry C., Sabaliauskiene R., Cigala A., Berti S., Trikić Z., Moreno T. (2021). *Verwondering en schoonheid. OOJK-ruimtes en educare verbinden, EDUCAS Toolbox* VBJK, UIC, UniPr, ISSA, p 18.
- 12 Sharmahd N., Boudry C., Sabaliauskiene R., Cigala A., Berti S., Trikić Z., Moreno T. (2021). *Verwondering en schoonheid. OOJK-ruimtes en educare verbinden, EDUCAS Toolbox* VBJK, UIC, UniPr, ISSA.

Bijlage 1: visual educare-bouwstenen

Bijlage 2: Ik & mijn beroep-vragen - overzicht

Ik & mijn beroep-vragen

Ik als professional

- 1 Hoe leg je jouw eigen beroep uit in drie kernwoorden?
Wat is volgens jou de kern van het beroep van kinderbegeleider / kleuterleerkracht?
- 2 Wat typeert jouw manier van werken als kinderbegeleider, leerkracht, leidinggevende of ondersteuner?
- 3 Welk(e) boek(en), welke opleiding of vorming inspireert / inspireert je in jouw werk met kinderen en gezinnen?
Waar zou je meer over willen weten?
- 4 Wanneer geniet je van samenwerken?
Wanneer voel je je niet gewaardeerd in samenwerking?
- 5 Waarvoor doen collega's een beroep op jou?
Welk talent van jou wordt vandaag niet benut?
- 6 Welk aspect van je job vind je nu een uitdaging?
In welk aspect van je job voel je je comfortabel?
- 7 Wanneer voel je voldoening in jouw job?
Wat haalt jouw motivatie naar beneden?
- 8 Waar droom je van als kinderbegeleider, leerkracht, leidinggevende of ondersteuner?
Wat is je ergste nachtmerrie als kinderbegeleider, leerkracht, leidinggevende of ondersteuner?
- 9 Waarin ben je de afgelopen jaren als kinderbegeleider, leerkracht, leidinggevende of ondersteuner gegroeid?
Wie of wat heeft je in de afgelopen jaren als kinderbegeleider, leerkracht, leidinggevende of ondersteuner doen groeien?

Ik als persoon

- 10 Welk voorwerp in je huis wil je echt niet kwijt?
Welk voorwerp geef je met plezier weg?
- 11 Waar draag je in jouw leven zorg voor?
Waarover ben je in het leven zorgeloos?
- 12 Wat inspireert je?
Waar raak je door vervaeld?
- 13 Wat ontroeft je?
Wat irriteert je?
- 14 Welke invloed heeft je eigen opvoeding op jezelf als persoon?
- 15 Welke invloed heeft de plaats waar je bent opgegroeid op jou als persoon?
In welke groep(en) voel jij je op je gemak?
- 16 Wanneer voel je je niet op je gemak in een groep?
Welke rollen neem je spontaan op in een groep?
Welke rollen neem je niet spontaan op in een groep?

- 17 Toen je een kind was, wat wou je dan later worden?
Wat zou je nooit kunnen zijn?
- 18 Wat staat er op je bucketlist?
Waar begin je echt niet aan?

Mijn team, organisatie en ik

- 19 Wat typeert jullie werking met kinderen en ouders?
Door welke denkers of modellen zijn jullie als team geïnspireerd?
- 20 Waar dragen jullie als team zorg voor?
Waar zijn jullie als team allersjich voor?
- 21 Hoe en wanneer reflecteren jullie als team over jullie aanpak en ervaringen?
In welke situatie heeft samen reflecteren over een probleem of vraag je vooruitgeholpen?
- 22 Wanneer en hoe bespreken jullie observaties van kinderen met de kinderen, hun ouders en/of de collega's?
In welke situatie heeft observeren van een kind of een situatie je vooruitgeholpen?
- 23 Welke rollen neem jij op in jouw team?
Welke rol in jouw team laat je liefst over aan anderen?
- 24 Hoe draagt jouw organisatie of school bij aan de wereld?
Wat betekent dit voor jou?
- 25 Waarin blinkt je organisatie of school uit?
Hoe herken je jezelf hierin?
- 26 Wat zorgt ervoor dat je thuis voelt in jouw organisatie of school?
Op welke momenten voel je je minder thuis in jouw organisatie of school?
- 27 Wie werkt er in de organisatie (functie, vooropleiding, gender)?
Hoe maken jullie van de aanwezige diversiteit een meerwaarde?

Mijn beroep in de samenleving

- 28 Hoe denkt de buitenwereld over jouw beroep?
- 29 Waar heeft de buitenwereld bewondering voor? Wat roept kritiek of spot op?
Welke ontwikkelingen in het werkveld hebben een invloed op jouw beroep?
- 30 Welke ontwikkelingen in de bredere samenleving hebben een invloed op jouw beroep?
Welke meerwaarde heeft meer samenwerking tussen (buitenschoolse) kinderopvang en onderwijs voor kinderen, ouders en/of jezelf?
Wat zijn redenen om geen prioriteit te geven aan meer samenwerking tussen (buitenschoolse) kinderopvang en onderwijs?

Educare stellingen

Stellingen over rollen en samenwerking

- 1 Kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten moeten minstens één keer per jaar samen een vorming volgen.
- 2 Kinderbegeleiders in de buitenschoolse opvang en kleuterleerkrachten zouden elke dag 's morgens en 's avonds overlappende uren moeten hebben.
- 3 Bij een oudercontact zijn kleuterleerkracht en kinderbegeleider beiden aanwezig.
- 4 Gesprekken voeren met ouders over de ontwikkeling van hun kind is de verantwoordelijkheid van de kleuterleerkracht.
- 5 De term 'kinderverzorger' geeft goed weer wat de opdracht van een kinderbegeleider in kleuteronderwijs is.
- 6 Informatie doorgeven tussen kinderbegeleiders in de buitenschoolse opvang en kleuterleerkrachten is nodig.
- 7 Uitwisseling tussen kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten over bepaalde pedagogische thema's is tijdsverlies.
- 8 De kerntaak van een kinderbegeleider in opvang of onderwijs is zorgen voor en spelen met jonge kinderen.
- 9 De kerntaak van een kleuterleerkracht is lesgeven.
- 10 Kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten hebben dezelfde taken in een kleuterschool.
- 11 Kleuterleerkrachten bereiden alle activiteiten voor en een kinderbegeleider helpt mee bij de uitvoering van de activiteiten.
- 12 Zowel kleuterleerkracht als kinderbegeleider verluieren kinderen, ook tijdens de klastijd.
- 13 Als er twee volwassenen in de groep of klas aanwezig zijn, dan nemen ze best op verschillende momenten pauze.
- 14 Kleuters zien te veel verschillende volwassenen doorheen de dag.

Stellingen over zorgen, spelen en leren

- 15 Je bent pas een goede kleuterleerkracht als je elke dag zoveel mogelijk begeleidende activiteiten hebt gedaan.
- 16 Kindbesprekingen zijn maar volledig als kleuterleerkracht, kinderbegeleider en ouders hun ervaringen delen.
- 17 Het is belangrijk dat nieuwe kleuters en hun ouders komen wennen in de opvang of klas.

- 18 Een kort afscheid 's morgens is het best.
- 19 Ouders vinden het fijn om 's morgens (of 's avonds) even tijd door te brengen met hun kind in de klas of opvang.
- 20 Informele gesprekken met ouders zijn noodzakelijk in opvang en onderwijs voor jonge kinderen.
- 21 Kinderen begeleiden tijdens het eten, behoort tot de taak van de kinderopvang, niet van onderwijs.
- 22 Een flexibele dagindeling (bv. zonder vaste speeltijdmomenten) is beter voor kleuters, leerkrachten en/of begeleiders.
- 23 Kinderen moeten zelfstandig naar het toilet kunnen gaan.
- 24 Observaties zijn noodzakelijk om goed in te kunnen spelen op interesses en noden van kinderen.
- 25 Spelen in de buitenschoolse opvang is anders dan spelen op school.
- 26 Alles wat een kind wordt aangeleerd, verhindert dat een kind het zelf ontdekt.
- 27 Elk moment doorheen de dag van een kind is leertijd.
- 28 Jonge kinderen moeten een schooldag kunnen overbruggen zonder middagdutje.
- 29 Leren gebeurt vooral tijdens de lesuren in de klas.
- 30 Een zorgzame speelomgeving ademt de sfeer van een huiskamer.

Infrastructuur en materialen delen

BETROKKENEN

- Annick, kinderbegeleider in opvang (georganiseerd op de school)
- Kinderen die gebruikmaken van de woensdagnamiddagopvang
- Adea, leerkracht zesde leerjaar
- Chantal, directeur basisschool
- Nina, kleuter
- Jeroen, kinderbegeleider in opvang (georganiseerd op de school)
- Els, moeder van Nina

CASUS

Een basisschool biedt zelf geen opvang aan op woensdagnamiddag. Daarvoor doet ze beroep op medewerkers van de buitenschoolse opvang. De opvang wordt georganiseerd op de locatie van de school. De kinderbegeleiders kunnen daarbij gebruikmaken van de refter en de speelplaats, mits afspraken over opruimen en onderhoud. De kinderbegeleiders mogen het speelmateriaal van de school echter niet gebruiken. Na herhaaldelijk verzoeken, voorziet directeur Chantal een kast om materiaal van de opvang in op te bergen. Gezien de beperkte ruimte kunnen de kinderbegeleiders maar een beperkt aanbod van speelmateriaal kwijt in de kast.

Tijdens de eerste mooie lentedag laat Annick, de kinderbegeleider die pas recent in dienst trad, kleuters met de fietsen van de school spelen. Ze maakt een fietsparcours voor de kinderen, die heel wat pret hebben. Nadien ruimen ze de fietsen samen netjes op. Adea, leerkracht in het zesde leerjaar, merkt echter op dat de kinderen de fietsen van de school gebruiken en signaleert dit aan directeur Chantal. Chantal spreekt de kinderbegeleiders de volgende dag aan dat dit niet de afspraak is: *'De fietsen zijn betaald met schoolmiddelen en dus niet bedoeld voor de opvang.'*

De volgende woensdag vragen enkele kinderen dolenthousiast aan Annick of ze opnieuw een fietsparcours wil maken. Annick reageert kort dat dat niet mag. De kinderen druppen teleurgesteld af. Even later ontstaan er conflicten om de bal, en enkele oudere kinderen dagen kleuter Nina uit. Annick uit haar frustratie tegen haar collega Jeroen: *'Als ze nu geen konden fietsen ... Maar nee, dat mag niet. Het zijn toch dezelfde kinderen? Alsof wij geen zorg zouden dragen voor die fietsen.'* Els, de moeder van Nina, komt haar dochter ophalen. Ze ziet de kinderbegeleiders in de verte druk babbelen terwijl haar dochter duidelijk het mikpunt is van de oudere kinderen.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Hoe komt Adea's boodschap volgens jullie over op Chantal?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoe ervaart Annick deze situatie, denken jullie?
- Hoe komt Annicks frustratie over op Jeroen, volgens jullie?
- Brill van de ouders
- Wat denkt Els volgens jullie over deze situatie?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe ervaren de kinderen volgens jullie het feit dat ze tijdens de schooltijd mogen fietsen, en tijdens de opvang niet?
- Hoe komt de reactie van Annick (dat de kinderen niet mogen fietsen) op de kinderen over, denken jullie?
- Hoe ervaart Nina volgens jullie deze (en andere) woensdagnamiddagopvang?

DEZE PRAKTIJK

- Hoe komt het volgens jullie dat Adea deze situatie signaleert aan de directeur?
- Hoe komt het volgens jullie dat Chantal zo reageert?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- (Hoe) delen jullie zelf ruimten en materialen van de opvang en de school?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Hoe kunnen jullie als opvang en school samen zorgen voor een rijk aanbod aan speelruimten en -materialen?
- Lijkt het jullie wenselijk en haalbaar om tot een gedeeld budget en/of gedeelde speelruimten en -materialen te komen?
- Wat is de eerstvolgende stap die jullie zullen zetten om hier duidelijkheid over te krijgen om eventuele verdere stappen te zetten?
- Wat hebben jullie daarvoor nodig?

Opstart samenwerking

BETROKKNEN

- Zeynep, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang (statuut kinderverzorger)
- Frank, directeur basisschool
- Elise, leerkracht in peuter- en eerste kleuterklas
- Hannan, kleuter

CASUS

Een buitenschools opvanginitiatief en school besluiten de handen in elkaar te slaan. Zo willen ze zorgen voor meer aantrekkelijke jobs en voor meer continuïteit voor de kleuters en hun ouders. Zeynep, een kinderbegeleider uit de buitenschoolse opvang, krijgt ook een contract aangeboden als kinderverzorger in de school. Beide organisaties zijn het erover eens dat er sprake moet zijn van een evenwaardige samenwerking tussen kinderbegeleider en kleuterleerkracht. Zeynep's verantwoordelijke laat weten dat Zeynep meteen na het afronden van de voorschouwe opvang op school wordt verwacht voor haar eerste werkdag daar.

Zeynep komt aan op school. Ze weet niet goed waar ze precies verwacht wordt. Zeynep gaat op zoek naar de directeur, Frank. Na wat rondvragen, vindt ze hem. Frank vertelt aan Zeynep dat ze zal meehelpen in de klas van Elise en wijst haar de weg naar de klas. Elise zegt vrolijk hallo. Ze is druk in de weer met het onthalen van ouders en kinderen. Zeynep staat wat onwennig toe te kijken. Ze weet niet goed waar ze haar spullen kan leggen en wat ze best doet. Ze legt haar spullen dan maar op de vensterbank. Dan gaat ze naar een peuter die net afscheid nam van haar papa en nog zachtjes zit na te snikken. Het meisje kijkt eerst wat verschrikt naar Zeynep. Zeynep glimlacht, zegt haar naam en legt uit dat ze vanaf vandaag juf Elise komt helpen. Ze stelt voor om samen in een boekje te kijken. Zeynep gaat er samen met het meisje eentje kiezen.

Elise komt snel even bij Zeynep. Ze zegt: *Ik weet niet goed wat ik jou precies mag vragen, maar zou jij straks de verf willen klaarzetten?* Ze toont waar de verf en de rest van het materiaal staat. *En kan jij alvast even met Hannan naar het toilet gaan?* Elise gaat samen met Zeynep naar Hannan. Ze vertelt Hannan dat Zeynep een nieuwe juf is die komt meehelpen. Aarzelend volgt Hannan Zeynep naar het toilet.

Rond de middag vinden Zeynep en Elise even de tijd om met elkaar te praten. Zeynep vraagt of zij elke dag zal meehelpen bij Elise. Elise weet het zelf ook niet goed. Ze raadt Zeynep aan om dit in de loop van de dag nog eens na te vragen bij directeur Frank.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Hoe kijkt de directeur volgens jou naar de komst van Zeynep?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoe denk je dat Zeynep zich voelt op haar eerste werkdag op school?
- Hoe denk je dat Elise zich voelt bij de komst van Zeynep die eerste dag?

BRIL VAN DE OUDERS

- Wat zouden ouders kunnen denken / voelen wanneer ze Zeynep de ochtend van haar eerste werkdag zien staan?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe denk je dat Hannan zich voelt wanneer Zeynep hem benadert?

DEZE PRAKTIJK

- Welke rol speelt de directeur in deze situatie?
- Welke rol speelt de verantwoordelijke van de buitenschoolse opvang?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Hoe verloopt de komst van een nieuwe collega gewoonlijk in jullie opvang of school?
- Welke elementen uit de casus herkennen jullie (niet)?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Hoe zouden jullie de opstart van een kinderbegeleider in de school aanpakken?
- Wie kan vooraf welke stappen zetten om deze opstart voor iedereen zo goed mogelijk te laten verlopen?
- (Hoe) zouden jullie kinderen, ouders en collega's vooraf informeren?
- Hoe zouden de kinderen bij jullie de kinderbegeleider en leerkracht aanspreken: bij hun voornaam, met juf / meester ...? Wat zijn gewoonten in de opvang en de school? Worden kinderbegeleider en leerkracht best op dezelfde manier aangesproken? Waarom wel / niet?
- Wie zouden jullie aanduiden als aanspreekpunt voor een kinderbegeleider die werkt in opvang en onderwijs, bijvoorbeeld bij vragen over uurroosters en verlof?

Verdeling ondersteuning

BETROKKENEN

- **Ilse**, Kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang (statuut kinderverzorger)
- **Bénédictte**, leerkracht peuterklas
- **Marie**, leerkracht tweede kleuterklas
- **Georges**, directeur basisschool

CASUS

Ilse start haar eerste werkdag als kinderbegeleider in opvang en onderwijs. Ze komt aan op een school met allemaal nieuwe gezichten, lokalen, regels ... Al snel komt peuterleerkracht Bénédictte naar haar toe: 'Ah, wat fijn dat je er bent. Ik heb heel veel noden in mijn klas dus het zal een echte hulp zijn met jou erbij!' Ilse is opgelucht dat iemand haar aanspreekt en dat ze zich die dag nuttig zal kunnen maken. Ze gaat mee met Bénédictte naar haar klas. Bénédictte vertelt dat er heel wat kinderen zijn die nog niet zindelijk zijn. Ze vraagt aan Ilse of zij het toiletmoment op zich wil nemen, zodat Bénédictte zich kan ontfemen over haar oudste peuters die binnenkort een klas doorschuiven. Ilse doet wat van haar wordt gevraagd: ze begeleidt het toiletmoment en verschoont vuile broeken. Er is nauwelijks tijd voor andere dingen, en Ilse voelt zich een 'pipi-kaka-juf'.

Bénédictte geeft Ilse tijdens de middagpauze een rondleiding op de school. Ondertussen komen ze Marie tegen, leerkracht in de tweede kleuterklas. Bénédictte legt uit dat Ilse als kinderverzorger zal komen werken op de school. Marie toont onmiddellijk haar enthousiasme bij de komst van Ilse. 'Wat ben ik blij dat je bij mij in de klas kan komen helpen! We kunnen samen activiteiten voorbereiden en kinderen ondersteunen waar nodig', zegt Marie. Meteen neemt Bénédictte het woord: 'Neen, Ilse blijft het hele schooljaar bij mij. Ik heb twaalf kinderen die nog niet zindelijk zijn, dus een hoop meer kinderen met noden.' Er volgt een getouwtrek tussen Marie en Bénédictte. Geen van beiden betreft Ilse in het gesprek. Na een tijd besluit Bénédictte: 'Oké, jij mag haar dan na de speeltijd. Maar als er intussen eenijfe in zijn broek doet, moet ze wel bij mij komen helpen.' Ilse voelt zich wat ongemakkelijk bij deze situatie, maar weet niet goed hoe te reageren. De directeur, Georges, heeft het gesprek opgevangen en komt hun richting uit.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Hoe komt dit gesprek volgens jullie over op Georges?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoe denken jullie dat Ilse deze situatie ervaart?
- Hoe denken jullie dat Marie deze situatie ervaart?
- Hoe denken jullie dat Bénédictte deze situatie ervaart?

BRIL VAN DE OUDERS

- Wat zouden ouders verwachten van Ilse wanneer ze horen dat Ilse als kinderverzorger werkt?
- Wat roept deze term volgens jullie bij hen op?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe zouden de kinderen de rol van Ilse ervaren?
- Heeft dit volgens jullie een impact op de relatie tussen de kinderen en Ilse? Zo ja: hoe precies?

DEZE PRAKTIJK

- Op welke verschillende manieren zou Georges op deze situatie kunnen reageren?
- Welke manier lijkt jullie de beste, en waarom?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Zouden bepaalde begeleiders in jullie opvang of school zich ook soms een 'pipi-kaka-juf' voelen? Wat vinden jullie daarvan?
- Welke gedachten en gevoelens roept de term 'kinderverzorger' bij jullie op? Dekt die voor jullie de lading? Hoe vullen jullie deze functie zelf in?
- Kunnen jullie je inbeelden dat zo'n situatie zou voorvallen bij jullie op school of in de opvang?
- Hoe zouden jullie zelf reageren indien jullie bij zo'n situatie betrokken zouden zijn?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Welke inzichten bij deze situatie nemen jullie mee in jullie eigen praktijk?
- Welke concrete acties plannen jullie hiervoor?

Uurroosters en verlof

BETROKKENEN

- **Natacha**, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang
- **Ruben**, verantwoordelijke buitenschoolse opvang
- **Daisy**, leerkracht eerste kleuterklas
- **Michèle**, directeur basisschool

CASUS

Natacha werkt al een vijftal jaren in de buitenschoolse opvang. Het liefst van al zou ze de hele dag spenderen met de kleuters. Ze houdt ervan om met de allerjongsten in gesprek te gaan, om met ze te spelen en ze te ondersteunen in hun samenzijn. Natacha heeft een jaar kleuteronderwijs gestudeerd, maar moest haar studies stopzetten omwille van een moeilijke thuissituatie.

Ruben, de verantwoordelijke van de buitenschoolse opvang, vraagt tijdens een teamvergadering wie er interesse heeft om het komende schooljaar mee te werken in de eerste kleuterklas van een school wat verderop in de stad. Natacha twijfelt geen moment: daar heeft ze wel zin in! Ruben legt uit dat het om een proefproject van één schooljaar gaat, en dat Natacha deeltijds in de klas, en deeltijds in de opvang zal werken. De periode erna vraagt Natacha geregeld om haar nieuwe uurrooster. Ruben geeft telkens aan dat het geen evidente puzzel is. Uiteindelijk krijgt Natacha haar uurrooster pas eind augustus. Ze stelt alles in het werk om de opvang voor haar eigen kinderen geregeld te krijgen. Haar partner werkt in shiften, dus ook dat is niet evident.

Net op tijd krijgt Natacha alles geregeld, en op 1 september start ze volenthousiasme aan haar combinatiejob. Ze werkt samen met Daisy, leerkracht in de eerste kleuterklas. Gaandeweg blijkt Natacha's uurrooster op school moeilijk verenigbaar met haar uren in de buitenschoolse opvang. Natacha werkt vaak erg lange dagen, en heeft nauwelijks verplaatstingstijd. Ze merkt dat haar energiepeil steeds verder daalt en wil binnenkort verlof nemen. Maar dat blijkt niet evident. De school wil dat Natacha beschikbaar is op schooldagen, terwijl de buitenschoolse opvang haar niet kan missen tijdens schoolvakanties. Directeur Michèle geeft aan dat Natacha dat met haar verantwoordelijke van de opvang moet regelen. En die zegt dan weer dat de directeur maar wat flexibeler moet zijn. Natacha vindt de onduidelijkheid erg vermoeiend. Eind oktober meldt ze zich ziek op school en in de opvang, omdat ze moet bekomen van haar overdrukke werkschema. Uiteindelijk blijft Natacha drie weken afwezig. Wanneer Natacha terug is, spreekt Ruben haar voorzichtig aan. Hij is immers bezorgd om Natacha's langdurige afwezigheid wegens ziekte. Er volgt een heel emotioneel gesprek. Natacha geeft aan dat haar uurrooster echt onhaalbaar is, en dat ze het gevoel heeft dat ze daarover bij niemand terecht kan. Ruben luistert begripvol, vraagt Natacha wat zij belangrijk vindt in haar uurrooster, en belooft om dit op te nemen met Michèle. Kort nadien zoekt hij samen met Michèle naar een meer haalbaar uurrooster, dat hij ook bij Natacha aftoetst. Ze maken ook afspraken over welke leidinggevende aanspreekbaar is voor bepaalde vragen of zorgen. Natacha vindt slikaan haar ritme, en geniet van het werk in de kleuterklas. Ze vindt het jammer wanneer het proefproject afloopt. Tijdens een afrondend gesprek met Ruben en Michèle vertelt Natacha dat ze haar studies tot leerkracht kleuteronderwijs wil hervatten.

4

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Wat zou Michèle ervan denken wanneer Natacha zich ziek meldt? Hoe zou Ruben zich op dat moment voelen?
- Hoe komt het volgens jullie binnen bij Ruben wanneer Natacha zegt dat ze haar studies wil hervatten? Hoe zou Michèle die boodschap ervaren?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoe zou Natacha zich voelen bij de onduidelijkheid rond haar uurrooster en verlof?
- Hoe denk je dat Daisy de afwezigheid van Natacha ervaart?
- Kan je Natacha's beslissing om zich ziek te melden begrijpen? Waarom (niet)?
- Hoe komt het volgens jullie dat Natacha ervoor kiest om haar studies verder te zetten?

BRIL VAN DE OUDERS

- Wat zouden ouders ervan denken wanneer ze horen dat Natacha afwezig is?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe denken jullie dat de kinderen de afwezigheid van Natacha ervaren?
- Welke meerwaarde heeft Natacha's combinatiejob volgens jullie voor de kinderen?
- Welke meerwaarde kan het voor de kinderen hebben indien Natacha studeert voor kleuterleerkracht?

DEZE PRAKTIJK

- Wiens verantwoordelijkheid is het volgens jullie om af te stemmen over Natacha's uurroosters en verlof?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Is het voor kinderbegeleiders op jullie school ook moeilijk / onmogelijk om verlof te nemen tijdens schoolperiodes? En is het voor kinderbegeleiders in jullie opvang ook moeilijk / onmogelijk om verlof te nemen buiten de schoolperiodes?
- Wie regelt er in jullie opvang of school de uurroosters en het verlof?
- Is het duidelijk bij wie (nieuwe) medewerkers terecht kunnen met vragen of zorgen over hun uurrooster of verlof?
- Ervaren jullie openheid om vragen over jullie uurrooster of verlof te bespreken?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Hoe zouden jullie de combinatiejob in opvang en onderwijs haalbaar kunnen maken via goede uurroosters en verlofregelingen?
- Wie kan daarin de eerste stappen zetten, en wat hebben die personen daarvoor nodig?

Breng- en haalmoment

BETROKKENEN

- Arianne, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang
- Claudia, leerkracht tweede kleuterklas
- Joren, kleuter
- Henk, papa van Joren

CASUS

Arianne werkt sinds kort als kinderbegeleider samen met leerkracht Claudia in de tweede kleuterklas. Claudia staat al jaar en dag 's morgens bij de kleisdeur om de ouders en kinderen te ontvangen. Ze zegt tegen elke ouder en kind 'goedemorgen'. Met sommige ouders gaat ze even in gesprek. Claudia vertelt bijvoorbeeld met wie het kind graag samen speelt, of dat het kind last lijkt te hebben van de drukte tijdens de speeltijd. Ze vraagt of ouders dit herkennen. Ouders vertellen wat hun kind thuis zei over de school of hoe het de voorbije nacht geslapen heeft. Wanneer het kind afscheid genomen heeft van papa en/of mama, helpt Claudia de kinderen om iets te kiezen om te spelen. Arianne loopt ondertussen rond in de klas. Zij verwelkomt de kinderen in de klas en kijkt waar ze kinderen kan ondersteunen. Af en toe knikt er een ouder van aan de deur naar Arianne of zegt er iemand 'goedemorgen' tegen Arianne.

Aan het einde van de schooldag helpt Arianne de kinderen met het klaarzetten van hun spulletjes. Waar nodig ondersteunt ze de kinderen om hun jas aan te doen. Na het afsluitende kringmoment, gaat Claudia op haar vaste plekje aan de deur staan. Arianne gaat intussen bij de kinderen zitten. Ze praat met de kinderen tot iemand hen komt ophalen. Ouders, grootouders en anderen die aankomen, spreekt Claudia meteen aan. Ze vertelt kort over het dagverloop van het kind en antwoordt op vragen.

Henk, de papa van Joren, verschijnt aan de deur. Claudia vertelt dat Joren zich volgens Arianne niet goed leek te voelen tijdens het middageten. De papa kijkt bezorgd. Claudia bedenkt hoe ze de papa kan geruststellen, maar weet niet goed wat ze kan zeggen. Wanneer Joren enthousiast in de armen van zijn papa vliegt, zegt Claudia: 'Vanmiddag zag Joren er wel oké uit hoor, hij heeft goed meegedaan!'. De papa lijkt opgelucht. Joren en zijn papa wandelen samen de gang uit. Intussen praat Arianne verder met de kinderen in de kring.

5

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Hoe zien jullie de rol van de directeur in de taakverdeling tussen kinderbegeleiders en leerkrachten?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoeervaart Arianne volgens jullie de rolverdeling tussen Claudia en haarzelf?
- Waarom staat Claudia volgens jullie steevast tijdens breng- en haalmomenten aan de klasdeur?
- Hoe denken jullie dat Claudia zich voelt tijdens het gesprek met de papa van Joren?
- Hoe denken jullie dat Arianne zich voelt wanneer ze Claudia en Henk hoort praten over Joren?

BRIL VAN DE OUDERS

- Hoe komt de boodschap van Claudia volgens jullie binnen bij de papa van Joren?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe ervaren de kinderen de rolverdeling tussen Arianne en Claudia volgens jullie?

DEZE PRAKTIJK

- Wat vinden jullie van deze rolverdeling tussen Arianne en Claudia?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Hoe worden breng- en haalmomenten in jullie opvang en school georganiseerd?
- Herkennen jullie de praktijk waarbij ouders hun kind afgeven aan de deur? Wat vinden jullie daarvan?
- Welke vragen stellen ouders tijdens breng- en haalmomenten in de opvang en in de school?
- Welke verschillen en gelijkenissen merken jullie?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Zouden jullie de rollen van de kinderbegeleider en leerkracht vooraf bespreken of afspreken, of groeten die volgens jullie beter organisch?
- Hoe zouden jullie de rollen van de kinderbegeleider en leerkracht zelf invullen tijdens breng- en haalmomenten?
- Welke meerwaarde levert deze rolverdeling volgens jullie op voor de betrokkenen (begeleiders, ouders, kinderen)?

Takenlijstje

BETROKKENEN

- Jolanda, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang
- Maaïke, leerkracht eerste kleuterklas
- Isiah, kleuter
- Hadassah, oma van Isiah
- Tom en Lucrèce, collega-leerkrachten van David
- Geert, directeur basisschool

CASUS

Kinderbegeleider Jolanda werkt halftijds in de eerste kleuterklas bij leerkracht Maaïke. Ze neemt er een stille, ondersteunende rol op. Maaïke maakt elke ochtend een lijstje van welke taken ze voor Jolanda voorziet, en wanneer ze die moet doen. Terwijl Maaïke de kinderen onthaalt in de kring, zet Jolanda alvast het schildergerief klaar op de tafels. De kinderen gaan om de beurt bij Maaïke voor de begeleide schilderactiviteit. De overige kinderen spelen vrij in de verschillende hoeken. Jolanda loopt door de klas en ruimt hier en daar op.

Wanneer een groepje kinderen klaar is met schilderen, helpt Jolanda hen telkens om hun handen te wassen. Tijdens het fruitmoment eet Maaïke gezellig fruit mee met de kinderen. Intussen kuisst Jolanda de schildertafels af. Wanneer ze daarmee klaar is, zijn alle taken van haar lijstje afgewerkt. Jolanda zit op haar smartphone te scrollen terwijl ze wacht tot Maaïke haar een nieuwe taak geeft. Op dat moment komt Hadassah, de oma van Isiah, haar kleinzoon oppikken om naar de tandarts te gaan. Ze fronsst wanneer ze Jolanda daar zo ziet zitten. Maaïke merkt dit op. In haar pauze ventileert ze tegen Tom en Lucrèce, haar collega-leerkrachten. Ze vindt het gedrag van Jolanda echt ongepast, en besluit om dit te melden aan haar directeur Geert.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Hoe zou de klacht van Maaïke overkomen bij Geert?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Vanuit welke overwegingen stelt Maaïke volgens jullie zo'n takenlijstje op?
- Hoeervaart Jolanda het takenlijstje volgens jullie?
- Wat zou het met Maaïke kunnen doen als ze Jolanda op haar smartphone bezig ziet?
- Hoe zouden Tom en Lucrèce het gesprek met Maaïke ervaren?

BRIL VAN DE GROOTOUDERS

- Wat zou Hadassah denken wanneer ze Jolanda op haar smartphone bezig ziet?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe ervaren de kinderen de aanwezigheid van Jolanda volgens jullie?

DEZE PRAKTIJK

- Op welke verschillende manieren zou Geert op de klacht van Maaïke kunnen reageren?
- Welke manier lijkt jullie de beste, en waarom?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Herkennen jullie deze manier van werken met takenlijstjes in jullie eigen praktijk?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Welke inzichten bij deze situatie nemen jullie mee in jullie eigen praktijk?
- Welke concrete acties plannen jullie hiervoor?

Knutselactiviteit Pinguïns

BETROKKENEN

- Sarah, kinderbegeleider
- Celeste, kleuter
- Léon, kleuter die net gestart is op school
- Emmy, kleuterleerkracht
- Melissa, verantwoordelijke buitenschoolse opvang
- Sam, kleuter

CASUS

Sarah werkt als kinderbegeleider in de buitenschoolse opvang en in de kleuterklas. In de kleuterklas werkt ze samen met kleuterleerkracht Emmy. 's Morgens vindt er steeds een onthaal in de kring plaats. Emmy geeft het signaal aan de kinderen om in de kring te komen zitten. Sarah leidt de overgang naar het kringmoment mee in goede banen. Ze gaat naar Sam die nog onverstoorbaar zit te spelen en vertelt hem dat het tijd is om op te ruimen en in de kring te gaan zitten. Ze vraagt aan Celeste of zij Sam even wil helpen om de zware doos met blokken op haar plaats te zetten. Ze gaat mee in de kring zitten, naast Léon die net op school is gestart en nog wat onwennig is. In de kring neemt Emmy de leiding en Sarah doet mee met de kinderen. Ze zingen samen het ochtendlied met de bijhorende gebaren. Enkele kinderen kijken naar Sarah en doen enthousiast mee.

Emmy vertelt aan de kinderen tussen welke activiteiten de kinderen straks kunnen kiezen. Veel kinderen willen de knutselactiviteit doen: pinguïns maken. Emmy duidt enkele kinderen aan die alvast kunnen beginnen. Intussen nodigt Sarah de andere kinderen uit om te gaan spelen in de andere hoeken. Ze merkt echter dat sommige kinderen het lastig hebben om te wachten op de knutselactiviteit. Sarah stelt voor om ook een groepje kinderen te ondersteunen tijdens het knutselen. Emmy stemt ermee in en geeft haar voorbeeldpinguïn aan Sarah. De kleuters aan Sarahs tafeltje experimenteren erop los. Ze proberen een zo smal mogelijke pinguïn te maken, en hebben er veel plezier in wanneer ze voor de grap eentje maken met drie ogen.

Na afloop van de knutselactiviteit is Emmy wat teleurgesteld in de pinguïns op de tafel van Sarahs groepje. Later op de dag merkt Sarah op dat Emmy de pinguïns van haar groepje aan het bijwerken is. Sarah is dat niet gewoon van in de opvang. Daar primeert het speelplezier, en niet het product. En ze voelt het ook wel aan als kritiek op haar manier van werken. Sarah laat het voorval even bezinken en bespreekt het met Melissa, haar verantwoordelijke van de opvang. Melissa raadt Sarah aan om in gesprek te gaan met Emmy.

Enkele dagen later vertelt Sarah dat ze het moeilijk had met het feit dat Emmy de werkjes van de kinderen nadien nog heeft bijgeschaafd. Emmy zegt: *'Ik kan heel moeilijk loslaten. Ik ben iemand die altijd bezig is. Dat zit een beetje in je. Iemand anders kan dat misschien beter loslaten. Jij mag ook dingen doen, maar ik werk graag af, zodat het eindproduct is zoals ik het in mijn hoofd had. Ik ben nog altijd de juf en de eindverantwoordelijke. Ik geef graag een deffig werkje mee naar huis. Stel je voor dat ouders denken dat we de kleuters hier leren dat pinguïns drie ogen hebben ...'*

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Vinden jullie dat Melissa dit voorval best ook eens bespreekt met de directeur van de basisschool waar Sarah werkt? Waarom (niet)? Onder welke voorwaarden?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Waarom zou Emmy deze rolverdeling verkiezen volgens jullie?
- Hoeervaart Sarah deze rolverdeling, denken jullie?

BRIL VAN DE OUDERS

- Hoe zouden ouders reageren wanneer ze merken dat de leerkracht het werkje van hun kind nadien nog heeft bijgeschaafd?
- Hoe zouden ouders reageren indien ze het originele, gekke werkje van hun kind hadden gezien?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe zouden kinderen het ervaren wanneer de leerkracht hun werkje wijzigd?
- Welke meerwaarde ervaren kinderen van deze manier van samenwerken tussen Emmy en Sarah?
- Welke meerwaarde missen ze mogelijks?

DEZE PRAKTIJK

- Welke vragen zou Melissa gesteld kunnen hebben tijdens haar gesprek met Sarah?
- Wat vinden jullie van Emmy's uitspraak?
- (Hoe) had Sarah op deze uitspraak kunnen reageren?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Leggen jullie tijdens activiteiten de nadruk op het proces of op het product?
- Welke nadruk zouden de ouders in jullie school of opvang het belangrijkste vinden? Hoe zeker zijn jullie daarvan? Hoe kunnen jullie daar (nog) beter zicht op krijgen?
- Herkennen bepaalde leerkrachten of kinderbegeleiders bij jullie het gevoel dat het product loslaten niet evident is? Zo ja: vanwaar komt dat gevoel?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Hoe kunnen jullie ervoor zorgen dat de kinderbegeleider en leerkracht evenwaardiger samenwerken tijdens activiteiten?
- Welke rol kunnen of moeten de leidinggevenden (verantwoordelijke buitenschoolse opvang, directeur basisschool) daarin spelen?

Activiteit soep maken

BETROKKENEN

- Jef, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang
- Mieke, leerkracht eerste en tweede kleuterklas (graadklas)
- Masha, kleuter
- Timen, kleuter
- Jethro, kleuter
- Isolde, kleuter
- Klaas, kleuter
- Jara, kleuter

CASUS

Jef werkt sinds vorig jaar in de buitenschoolse opvang. Onlangs begon hij die job te combineren met een deeltijdse samenwerking met kleuterleerkracht Mieke in de eerste en tweede kleuterklas (graadklas). Jef heeft geen ervaring in onderwijs en kijkt zijn ogen uit. Mieke is zo gedreven en onderlegt!

Uit een kringgesprek pikt Mieke op dat veel kinderen geen groenten lusten. Ze neemt er enkele prenten van groenten bij. Mieke laat de kinderen vertellen, vraagt door en geeft de kinderen ruim de tijd om te antwoorden. De meeste kinderen zijn erg geboeid door het gesprek. Mieke besluit om binnenkort samen met de kinderen soep te maken. Ze stuurt vooraf een uitgebreide voorbereiding door naar Jef.

Die bewuste dag heeft Mieke allerlei groenten uitgesteld op de tafeltjes in de klas. Zij en Jef gaan elk met twee groepjes kleuters aan de slag. Ze nodigen de kinderen uit om de groenten te onderzoeken. De kinderen raken de groenten nieuwsgierig aan, ruiken eraan en voelen hoe zwaar de groenten zijn. Mieke helpt de kinderen om taal te geven aan hun ervaringen: *'Welke groenten voelen glad aan of net ruw? Lijkt de geur van tomaat op die van selder? Vind je dat die groente lekker smaakt?'* Kleuter Isolde vertelt dat ze graag tomaat eet. Mieke vraagt wie er ook tomaat lust. Ze snijdt een tomaat in stukjes en moedigt enkele aarzelende kleuters aan om eens te proeven.

Dan bedenken sommige kinderen spontaan een recept voor hun soep: welke groentjes willen ze er allemaal in? Ze lopen heen en weer om groenten te halen en weer terug te leggen. Kleuter Jara slaagt er niet in om een zware pompoen op te tillen. Mieke vraagt aan kleuter Klaas om haar even te helpen. Wanneer er onenigheid ontstaat, ondersteunt Mieke de kinderen in hun samenwerking. Mieke merkt op dat kleuters Masha en Timen helemaal niet geboeid zijn door het recept van hun groepje. Ze zijn nog druk in gesprek over welke groenten ze thuis eten. In Jefs groepje zijn de kleuters Jethro en Isolde intussen begonnen met een heus groentewinkeltje te bouwen. Jef vraagt aan de kinderen of ze zin hebben om soep te maken. De kinderen reageren niet op hem. Ze bouwen verder aan hun winkeltje. Jef kijkt wat bezorgd in de richting van Mieke. De kinderen lijken immers niet tot soep te komen. Mieke doet teken dat hij de kinderen gerust even mag laten doen. Jethro vraagt aan Jef of hij een kool wil kopen. Jef doet alsof hij hard nadenkt en vraagt dan hoe een kool smaakt.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Wat zou de directeur denken wanneer hij/zij tijdens deze activiteit de klas binnenkomt?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoeervaart Jef deze activiteit volgens jullie?
- Welke doelen zou Mieke met deze activiteit willen bereiken?

BRIL VAN DE OUDERS

- Als de kinderen 's avonds vertellen over deze activiteit, hoe zou dit dan overkomen bij hun ouders?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Welke betekenisvolle ervaringen kunnen de kinderen opdoen tijdens deze activiteit?
- Welke gelijkaardige of verschillende ervaringen zouden Timen, Isolde en Klaas bijvoorbeeld opdoen?

DEZE PRAKTIJK

- Welke inzichten zou Jef kunnen meenemen naar zijn praktijk in de opvang?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Welke aspecten van deze aanpak herkennen jullie (niet) in jullie eigen praktijk?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Welke inspiratie uit deze situatie willen jullie graag meenemen in jullie eigen praktijk?
- Hoe zullen jullie dit concreet aanpakken?

Brainstorm

BETROKKENEN

- **Imane**, leerkracht eerste kleuterklas
- **Ness**, in kleuteronderwijs en -opvang
- **David**, leerkracht eerste kleuterklas
- **Caroline**, verantwoordelijke van de opvang

CASUS

Kleuterleerkrachten Imane en David staan allebei op dezelfde school in twee aparte eerste kleuterklassen. Ze houden regelmatig een brainstorm om samen thema's en activiteiten te bedenken. Ook denken ze dan na over het inrichten van de hoeken in de klas en in de gang. Zo'n brainstormmoment gaat er gemoedelijk aan toe. Imane is een ware ideeënfontein. En David ziet meteen wat er nodig is om de gekste ideeën om te zetten in de praktijk. Ze zijn als twee handen op één buik.

Sinds kort komt kinderbegeleider Ness afwisselend meewerken in de klassen van Imane en David. Daarnaast werkt ze deeltijds in de buitenschoolse opvang. Tijdens een kennismakingsgesprek vragen de leerkrachten aan Ness wat zij graag doet. Ness vertelt dat ze graag verhalen vertelt, en dat ze ervan geniet om kinderen nieuwe dingen bij te leren. In de buitenschoolse opvang vindt ze het belangrijk dat kinderen zich goed in hun vel voelen, maar ook dat de kinderen iets opsteken. Ness geeft ook aan dat ze in haar opvangteam gekend staat als degene die de hoeken altijd piekfijn speelklaar maakt.

David vraagt of Ness in de opvang dan ook werkt met een soort leerplan of jaarplan. Ness kijkt wat bedenkelijk. Imane legt uit dat ze als leerkracht altijd hun aanbod plannen op basis van doelen uit het leerplan. Ze neemt die er even bij. Wanneer Ness de lange lijst ziet, vraagt ze wat benauid: *'Dat heb ik niet gezien in mijn opleiding. Moet ik dat allemaal kennen?'* David stelt haar gerust: *'Geen paniek, hoor! Het is onze verantwoordelijkheid om al die doelen op te volgen. Maar ik merk dat je ook graag educatief werkt, en het leerplan kan je zicht geven op waar we naartoe werken met de kinderen. Misschien is het wel handig als we er even samen door gaan?'* Dat lijkt Ness een goed idee. Samen overlopen de drie een deeltje van het leerplan. Ness merkt al snel dat de doelen herkenbaar zijn, al gebruikt ze er met haar collega's in de opvang soms andere woorden voor.

Imane zegt enthousiast: *'Zeg, volgende week gaan we brainstormen over activiteiten die leerkrachten kunnen ondersteunen in het open- en dichtritsen van hun jas. Heb je zin om mee te doen? Ik ben benieuwd naar je ideeën! Vooral dat speelklaar maken, lijkt mij interessant. Daar missen we soms wat inspiratie. En je mag dan gerust ook aangeven welke activiteiten jij graag wil begeleiden, hé!'* Ness glundert. Ze vertelt dat ze zich op deze manier echt welkom en gezien voelt. Op de vorige school waar ze werkte, gaf de leerkracht telkens pas 's morgens informatie aan Ness over de geplande activiteiten. De leerkracht had dan ook al de materialen klaargelegd. Ness had toen altijd spontaan een pak creatieve ideeën, maar hield die dan maar voor zichzelf. Imane en David herplannen hun overleg, zodat Ness kan aansluiten bij de brainstorm. Ness zal nog navragen bij Caroline (de verantwoordelijke van de buitenschoolse opvang) of ze op de dagen van de activiteiten wat langer op school kan blijven om de activiteiten ook mee te evalueren.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Wat denken jullie dat de directeur en de verantwoordelijke van de opvang ervan zouden vinden indien ze over deze samenwerking horen?
- Zal de verantwoordelijke van de opvang er volgens jullie mee akkoord gaan dat Ness op bepaalde dagen langer op de school wil blijven? Onder welke voorwaarden?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoeervaart Ness deze situatie volgens jullie?
- Hoe ervaren Imane en David deze situatie volgens jullie?

BRIL VAN DE OUDERS

- Denken jullie dat de ouders een verschil zullen merken wanneer Ness (geregeld) een activiteit begeleidt in de klas van hun kinderen? Waarom (niet)?
- Brill van de kinderen
- Hoe zouden de kinderen het ervaren wanneer Ness (geregeld) een activiteit begeleidt in hun klas?
- (Op welke manier) heeft dit volgens jullie een impact op hun relatie met Ness?
- Denken jullie dat er hierin een verschil is tussen de ervaring van de kinderen die Ness ook kennen uit de opvang, en de andere kinderen? Waarom (niet)?

DEZE PRAKTIJK

- Welke meerwaarde levert deze samenwerking volgens jullie op voor de kinderen, de ouders en de medewerkers?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Herkennen jullie de praktijk waarin kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten samen activiteiten voorbereiden en evalueren?
- Welke elementen uit deze casus vinden jullie inspirerend?
- Welke elementen uit deze casus lijken jullie (niet) haalbaar in jullie eigen praktijk?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Wat is voor jullie de eerstvolgende stap om gezamenlijke activiteiten voor te bereiden en/of te evalueren waarbij kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten evenwaardig samenwerken?

Lunch

BETROKKENEN

- **Wassima**, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang
- **Linda**, logistiek medewerker op school
- **Marianne**, leerkracht
- **Joshua**, kleuter
- **Babette en Caro**, ouders van Joshua
- **Georges**, directeur basisschool

CASUS

Wassima heeft tien jaar ervaring als kinderbegeleider in de buitenschoolse opvang. In de opvang hechten zij en haar collega's heel wat belang aan de maaltijden. Sommige kinderen ontbijten in de opvang. En tijdens vakanties maken ze van het lunchmoment een rustig en gezellig moment. De kinderen zitten in kleine groepjes. Begeleiders zitten tussen de kinderen aan tafel en eten samen met de kinderen. Die huiselijke sfeer brengt even rust in de drukte van de dag.

Wassima werkt sinds kort ook op de school en heeft daarbij ook een taak tijdens de middagdapauze. De maaltijd in de eetzaal verloopt er totaal anders dan in de opvang: chaotisch, lawaaiig, en vol spanning. De kinderen zitten er aan lange tafels, met verschillende leeftijden door elkaar. Wassima beslist om de tafels te herschikken in kleinere eilanden, zoals in de opvang. Ze gaat zitten tussen de kleuters die moeilijk tot eten komen. Kleuter Joshua eet dankzij Wassima's aanmoedigen bijna zijn hele boterhamdoos leeg, wat niet zijn gewoonte is.

Linda, die 's middags twee uur op school werkt om mee te helpen in de schoolrefter, ziet Wassima bezig. Ze reageert hierop geërgerd: *'We werken al jaren zo. Wie denk je wel dat je bent, dat je dit zomaar anders gaat doen!' Leerkracht Marianne, die in de buurt staat, springt Linda bij: 'Dat is inderdaad niet gepast!'*

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Als Georges over deze situatie hoort, wat zou die er dan over denken?
- Zou dat gelijkaardig zijn voor Wassima's verantwoordelijke van de buitenschoolse opvang? Waarom (niet)?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Waarom zouden Linda en Marianne zo reageren, denken jullie?
- Hoe komen deze reacties volgens jullie binnen bij Wassima?

BRIL VAN DE OUDERS

- Hoe zouden Joshua's ouders (Babette en Caro) reageren wanneer ze 's avonds voor het eerst een quasi lege boterhamdoos vinden in Joshua's boekentas?
- Denken jullie dat zij hierdoor anders kijken naar Wassima? Waarom (niet)?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe ervaren Joshua en de andere kinderen volgens jullie Wassima's veranderingen tijdens het eetmoment op school?
- Hoe denken jullie dat Joshua en de andere kinderen deze uitspraken van Linda en Marianne opvatten?
- (Hoe) heeft dit volgens jullie invloed op hun relatie met Wassima?

DEZE PRAKTIJK

- Op welke verschillende manieren zou Wassima kunnen reageren op de uitspraken van Linda en Marianne?
- Voor welke reacties kunnen jullie meer/minder begrip opbrengen, en waarom?
- (Hoe) hadden Linda en Marianne nog (anders) kunnen reageren, met welk mogelijk effect op Wassima?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- (Hoe) wordt bij jullie de expertise van eenieder gewaardeerd en ingezet?
- Hoe zouden jullie de kinderbegeleider ondersteunen om haar ideeën in de praktijk te brengen, op een manier die het team niet tegen de borst stoot?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Hoe zullen jullie ervoor zorgen om dergelijke situaties te voorkomen?
- Wie doet daarvoor wat?

Middagspeeltijd

BETROKKENEN

- Aaron, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang
- Esma, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang
- Vince, kleuter
- Fons, vader van Vince

CASUS

Aaron en Esma, twee kinderbegeleiders van de buitenschoolse opvang, werken mee in de school. Net zoals de leerkrachten zitten ze mee in roulement om toezicht te houden tijdens de middagpauze. Vandaag doen ze dit voor het eerst. De kinderbegeleiders zijn overduidelijk door het 100-tal kinderen op de kale, betonnen speelplaats, jonge kleuters en oudere schoolkinderen door elkaar. Sommige kleuters zijn angstig en klampen zich vast aan hen. Een aantal tieners reageert lacherig wanneer de kinderbegeleiders hen vragen om hun jas aan de kapstok te hangen. Esma is een groot deel van de tijd in de weer met kleuters te helpen bij het toilet. Aaron probeert het overzicht te houden en in te grijpen bij ruzies of gevaarlijke situaties. De kinderen lopen namelijk kriskras door elkaar, er vliegen ballen in het rond en kinderen vechten om de fietsjes. Wanneer Fons zijn kleuter Vince komt oppikken voor een doktersbezoek, moet Aaron lang zoeken voordat hij het kind gevonden heeft.

Aaron en Esma vertellen nadien aan leerkracht Aisha dat ze zich niet comfortabel voelen bij de manier waarop de speeltijd verliep. In de buitenschoolse opvang maken ze er graag werk van om kinderen een fijne vrije tijd te bieden. Door een veilige context te creëren en door verschillende mogelijke activiteiten te voorzien - zowel rustige als meer actieve. De kinderbegeleiders zeggen dat ze in de opvang meer mogelijkheden ervaren om in te spelen op de kinderen. Er lijkt meer tijd te zijn om mee te spelen en er is meer speelmateriaal voorhanden. Esma en Aaron zouden graag meer doen dan 'toezicht houden', en zelfs daar slagen ze naar hun gevoel niet in met zo'n massa kinderen. Aaron en Esma verbazen zich duidelijk over de grote verschillen in het verloop van speelmomenten in de opvang en op school.

Aisha antwoordt dat het verloop van de middagspeeltijd inderdaad niet ideaal is. Ze vertelt dat enkele leerkrachten hier met een werkgroepje rond opgezet hebben, en vraagt of Esma en Aaron hier ook interesse in zouden hebben. Aaron heeft daar wel zin in. Aisha zegt dat ze dit zal doorgeven aan haar collega's en vermoedt dat Aaron wel welkom zal zijn om mee te denken.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Welke rol speelt de directeur volgens jullie in het organiseren van het toezicht tijdens de speeltijden?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Herkennen jullie deze organisatie van toezicht in jullie eigen praktijk?
- Hoe komt deze reactie van Aisha volgens jullie over bij de kinderbegeleiders?

BRIL VAN DE OUDERS

- Hoe voelt het volgens jullie voor Fons wanneer Aaron niet meteen weet waar zijn kind Vince is?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe ervaren Vince en de andere kinderen deze speeltijd, denken jullie?
- Merken ze volgens jullie verschillen met de speeltijd tijdens de opvang? Welke?

DEZE PRAKTIJK

- (Hoe) had Aisha nog anders kunnen reageren op deze zorg van de kinderbegeleiders?
- Wie hadden de kinderbegeleiders nog meer kunnen aanspreken op deze zorg?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Hoe verloopt het 'toezicht' bij jullie in de opvang en op de school?
- Welke gelijkenissen en verschillen merken jullie?
- Wat is volgens jullie de ideale houding van een kinderbegeleider of leerkracht tijdens de speeltijd?
- Wat vinden jullie van het woord 'toezicht'? Dekt dit volgens jullie de lading als je kijkt naar de ideale houding van een kinderbegeleider of leerkracht tijdens de speeltijd?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Hoe kunnen jullie de speeltijd zo organiseren dat hij (nog) aangenaam verloopt voor de kinderen, kinderbegeleiders en leerkrachten?
- Welke stappen zullen jullie concreet zetten om jullie praktijk van 'toezicht' tijdens de middagspeeltijd te verbeteren op de korte en middellange termijn?
- Hoe kunnen jullie daarbij de expertise van de kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten evenwaardig waarderen en inzetten?
- Wat hebben jullie daarvoor nodig?

Slaapmoment

BETROKKENEN

- James, kinderbegeleider in kleuteronderwijs en -opvang
- Inès, leerkracht eerste kleuterklas
- Kleuters die tussen de middag slapen in de opvang
- Kleuters die tussen de middag niet slapen in de opvang

CASUS

Kinderbegeleider James werkt in de buitenschoolse opvang, die haar lokalen heeft op dezelfde locatie als de school. Dagelijks slapen een zevental kinderen tussen de middag in een lokaaltje van de buitenschoolse opvang. Rond 14.30 u. zijn de kinderen wakker, en brengt James hen terug naar de klas. Op weg naar de klas dansen en zingen James en de kinderen in de gang. Wanneer Inès, de kleuterleerkracht, hen ziet aankomen, zegt ze: *'Amai, jullie zijn hier al! Dat is wel heel vroeg. Wij zijn nog aan het opruimen hoor.' James helpt de kleuters die net wakker zijn om hun jassen aan te doen. De andere kinderen hebben geen zin meer om op te ruimen en maken ook aanstalten om hun jas aan te doen.*

Inès zegt wat geërgerd tegen James dat het eigenlijk wel gemakkelijker is voor haar als de kinderen nog 15 minuten langer in de opvang zouden kunnen blijven. Het verstoort haar activiteit voor de andere kinderen, en het lawaai in de gang wekt onrust op in de klassen. James kijkt bedrukt. Hij geeft aan dat hij net in pauze wou gaan en dat het niet past in zijn planning om de kinderen nog langer in de opvang te houden. Geïrriteerd loopt hij terug naar een lokaal van de opvang. Inès kijkt hem verbouwereerd na.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Welke rol spelen de leidinggevenden (verantwoordelijke buitenschoolse opvang en directeur basisschool) volgens jullie in deze situatie?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoe denken jullie dat James zich voelt bij deze situatie?
- Kunnen jullie James zijn reactie begrijpen? Waarom (niet)?
- Hoe denken jullie dat Inès zich voelt bij deze situatie?
- Kunnen jullie Inès haar reactie begrijpen? Waarom (niet)?

BRIL VAN DE OUDERS

- Wat zouden ouders kunnen denken / voelen wanneer ze over deze situatie horen?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Hoe denk je dat de slaperiges zich voelen in deze situatie?
- Hoe denk je dat de opruimende kinderen zich voelen in deze situatie?

DEZE PRAKTIJK

- Begrijpen jullie de reactie van Inès? Welke noden heeft zij volgens jullie?
- Begrijpen jullie de reactie van James? Welke noden heeft hij volgens jullie?
- Hoe zouden beiden de communicatie hierover kunnen aanpakken?
- Welke rol zie je hierin voor de leidinggevenden van de opvang en de school?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Hoe pakken jullie zelf het slaapmoment en/of de overgangsmomenten tussen opvang en onderwijs aan?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Welke afspraken kunnen jullie maken ...
- zodat kinderen (en hun ouders) de overgang tussen opvang en onderwijs niet als een breuk ervaren?
- zodat jullie rekening houden met de noden van kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten?

Oudercontact

BETROKKENEN

- **Sven**, leerkracht derde kleuterklas
- **Sandra**, directeur basisschool
- **Bram**, verantwoordelijke buitenschoolse opvang
- **Luca**, kleuter
- **Sofie en Mike**, ouders van Luca
- **Anna**, kinderbegeleider in opvang
- **Mikael**, kleuter en vriendje van Luca

CASUS

De school heeft de traditie om jaarlijks enkele oudercontacten te organiseren. Directeur Sandra wil dat haar schoolteam hierbij nauwer gaat samenwerken met kinderbegeleiders van de buitenschoolse opvang. Ze beslist samen met Bram (de verantwoordelijke van de buitenschoolse opvang) dat de leerkrachten vanaf nu samen met een kinderbegeleider in gesprek gaan met de ouders van kleuters die ook naar de opvang gaan.

Kinderbegeleider Anna gaat, zoals haar verantwoordelijke dat vroeg, op de dag van de oudercontacten naar de klas van Sven. 'Ga maar zitten!', zegt hij opgewekt wanneer Anna binnenkomt. Anna gaat zitten aan de tafel met vier stoelen. Intussen is Sven nog druk in de weer met papieren klaarleggen. Anna kijkt wat rond in de klas. Ze is een beetje zenuwachtig, want ze weet niet goed wat ze van zo'n gesprek kan verwachten.

Net op het moment dat Sven gaat zitten, komen Sofie en Mike (de ouders van Luca) binnen. Sven en Anna verwelkomen beiden de ouders. Sofie reageert verrast wanneer ze Anna ziet. Sven legt uit waarom ze dit gesprek samen doen. De ouders van Luca reageren enthousiast dat ze dat een goed idee vinden. Anna glimlacht terug naar hen.

Sven neemt vervolgens de leiding in het gesprek en vraagt de ouders hoe het momenteel met Luca gaat: 'Komt hij graag naar school? Wat vertelt hij thuis over school?' De mama zegt dat Luca tevreden lijkt, en beschrijft enkele anekdotes. Vervolgens vertelt Sven hoe hij Luca ervaart in de klas, met wie Luca speelt, wat hij graag doet en waar hij momenteel in geïnteresseerd is. Sven toont enkele foto's van Luca in de klas. Sofie en Mike spelen hierop in en vertellen hoe hij thuis is en wat hij thuis graag doet. Ze uiten ook hun bezorgdheid dat Luca thuis nooit tekent. Sven vertelt dat er nog wel kleuters zijn die pas later een interesse in tekenen ontwikkelen.

Wanneer ze klaar zijn, vraagt hij aan Anna of ze hierbij nog iets kan aanvullen vanuit de opvang. Anna weet niet goed wat ze precies kan vertellen. Ze heeft zo'n gesprek nog nooit gedaan. Ze antwoordt dat Luca ook in de opvang zo is. Hij doet goed mee en speelt graag met de auto's samen met Mikael. Verder weet ze niet echt wat ze kan vertellen. De ouders bedanken Sven en Anna voor het gesprek en vertrekken. Na het gesprek bedenkt Anna plots dat ze kon vertellen dat Luca in de opvang soms wel tekent. Zijn goede maatje Mikael houdt immers wel van tekenen en Luca doet soms met hem mee.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Waarom kiezen Sandra en Bram er volgens jullie voor om Sven en Anna te laten samenwerken?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Hoe ervaarde Anna dit gesprek volgens jullie?
- Was Sven volgens jullie tevreden over dit gesprek, en waarom (niet)?

BRIL VAN DE OUDERS

- Hoe zouden de ouders de aanwezigheid van Anna ervaren hebben, denken jullie?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Maakt het volgens jullie een verschil voor Luca als hij weet dat Anna ook bij het oudercontact aanwezig is/was?
- Waarom (niet)?

DEZE PRAKTIJK

- Wat vinden jullie op vlak van *samenwerken aan een zorgzame speel/leeromgeving voor kleuters* sterk in deze situatie, en wat minder sterk? (Hoe) hadden Sandra, Bram, Sven en Anna deze samenwerking (nog beter) kunnen voorbereiden?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Welke meerwaarde zien jullie in het organiseren van zo'n gezamenlijk oudercontact, voor de kinderen, hun ouders, het opvangteam en het schoolteam?
- Hoe zouden jullie zo'n gezamenlijk oudercontact zelf voorbereiden, laten verlopen en opvolgen?
- Hoe kunnen de kinderbegeleider en leerkracht zo'n oudercontact samen voorbereiden, zodat het evenwichtig verloopt?
- Wat kan er helpen bij de voorbereiding van de eerste keer dat er zo'n oudercontact zal plaatsvinden?
- De concepten welbevinden en betrokkenheid zijn meestal belangrijk en gekend in opvang en kleuteronderwijs. (Hoe) zouden jullie deze als houvast voor het oudercontact kunnen gebruiken?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Wat is voor jullie de eerstvolgende stap om gezamenlijke oudercontacten te organiseren, waarbij kinderbegeleiders en leerkrachten evenwaardig samenwerken?

Observeren

BETROKKENEN

- Joke, directeur basisschool
- Stijn, verantwoordelijke buitenschoolse opvang
- Amira, kinderbegeleider buitenschoolse opvang
- Warre, leerkracht kleuteronderwijs

CASUS

Joke werkt als directeur in een basisschool. Stijn is verantwoordelijk voor de buitenschoolse opvang die in dezelfde wijk gelegen is, en veel kinderen van de basisschool ontvangt op woensdagmiddag. Joke en Stijn volgden onlangs een studiedag over educare, en hebben erna besloten om de werking van de school en opvang beter op elkaar af te stemmen. Beiden vinden grondige observaties van de kinderen heel belangrijk. Het is tenslotte voor de kinderen dat we het doen! Joke en Stijn vergelijken de documenten die hun teams gebruiken om observaties van de kleuters te documenteren. Ze voegen beide documenten samen en spreken af dat ze hun teams zullen vragen om vanaf nu met dit gezamenlijke document te werken.

Joke en Stijn organiseren elk een aparte teamvergadering voor hun team. Ze leggen er de voordelen van observeren uit: doelgericht, zaken opmerken en bespreken die je anders over het hoofd ziet, de noden van kinderen in kaart brengen, inspelen op hun behoeften ... Ook duiden ze waarom ze het belangrijk vinden om de observaties te stroomlijnen met die van het andere (opvang- / school-) team. Ze geven hun teams de opdracht om in de komende weken elk één kind te observeren met het nieuwe observatiedocument. Na afloop van beide teamvergaderingen stemmen Joke en Stijn kort af: beide teams lijken het belang van het nieuwe observatiedocument te begrijpen.

Een tweetal weken later bevragen Joke en Stijn informeel enkele van hun teamleden over hoe de observaties verlopen. Enkele teamleden zijn al klaar met de opdracht, maar bij verschillende teamleden voelen ze heel wat weerstand. Weerstand die ze bij het eerste gesprek niet hadden. Kinderbegeleider Amira geeft aan dat ze hun kinderen 'goed genoeg kennen' en er geen nood is om hen te observeren. Kleuterleerkracht Warre zucht dat hij al genoeg werk heeft en dat zo'n nieuw observatiedocument er nu echt niet bij kan. En ook dat 'alles goed loopt'.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Vanuit welke beweegredenen zouden Joke en Stijn de toelichting en opdracht rond observeren geven aan hun teams?
- Hoe zouden Joke en Stijn zich voelen wanneer ze weerstand opmerken bij hun teamleden?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Vanuit welke beweegredenen zouden Amira's en Warre reacties komen?
- Hoe zou de eerste toelichting en opdracht rond observeren kunnen overkomen op de leerkrachten en kinderbegeleiders?

BRIL VAN DE OUDERS

- Welke meerwaarde zouden ouders kunnen ervaren wanneer beide teams met een gezamenlijk observatiedocument werken?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Welke meerwaarde zouden kinderen kunnen ervaren wanneer beide teams met een gezamenlijk observatiedocument werken?

DEZE PRAKTIJK

- Wat hadden Joke en Stijn kunnen doen om van bij de start bij hun teams meer gedragenheid te creëren voor een gezamenlijk observatiedocument?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- Welke belang hechten jullie school- en opvangteam momenteel aan observeren?
- Hoe verlopen observaties van kinderen momenteel in jullie eigen praktijk op school of in de opvang?
- Overleggen kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten samen over observaties van kinderen? Gebeurt dit sporadisch of op vaste momenten?
- Werken kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten momenteel met een gedeeld observatiedocument of niet? Welke voor- en nadelen zien jullie bij beide opties?
- Welke thema's of veranderingen wekken in jullie opvang- of schoolteam weerstand op?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Wat is voor jullie de eerstvolgende stap om observaties van kinderen af te stemmen in opvang en onderwijs?

Waardering (1)

BETROKKNEN

- **Paco**, verantwoordelijke buitenschoolse opvang
- **Zoë**, kinderbegeleider in opvang
- **Martine**, algemeen directeur basisschool
- **Mohammed**, kinderbegeleider in opvang
- **Monique**, kinderbegeleider in opvang
- **Imke**, pedagogisch directeur basisschool
- **Sander**, zontje van Zoë, peuterklas bij Christelle
- **Christelle**, leerkracht peuterklas

CASUS

Op site Wadeplas zijn een basisschool en buitenschoolse opvang gevestigd. Het schoolteam en opvangteam werken in dezelfde gebouwen, maar hebben er elk hun eigen lokalen. Elk team heeft ook aparte leidinggevenden. Martine is algemeen directeur van het schoolteam. Imke, de pedagogisch directeur, is haar rechterhand. En het opvangteam wordt aangestuurd door Paco. De samenwerking tussen de teams beperkt zich tot praktische afspraken over uurroosters, ruimten en materialen.

Martine en Imke vinden het heel belangrijk om hun schoolteam te waarderen. Op de Dag van de Leerkracht laten ze dat duidelijk merken: het team wordt in de leraarskamer getraakteerd op koffiekoeken, er speelt een ontspannen muziekje, en elke leerkracht krijgt een gepersonaliseerd kaartje met een compliment. Een groepje leerkrachten staat gezellig te keuvelen met een kopje koffie in de hand. Kinderbegeleider Zoë komt aan de deur vragen of ze de sleutel van het materiaallokaal even mag lenen. Bijna zonder om te kijken, wijst een leerkracht naar het kastje om de hoek, en praat dan geamuseerd verder. Zoë neemt de sleutel en verdwijnt terug uit de leraarskamer.

De volgende week ziet Zoë op Facebook verschijnen dat het Dag van de Kinderbegeleider is. Euforisch fietst ze naar het werk. Wanneer ze aankomt in de koffieruimte van de opvang, merkt ze echter niets speciaals. Paco werkt die dag op een andere locatie. Hij is immers verantwoordelijk voor twee teams in de buitenschoolse opvang. En Zoë's collega's Mohammed en Monique lijken zich er niet van bewust dat het Dag van de Kinderbegeleider is.

Zoë's zontje Sander zit op basisschool Wadeplas in de peuterklas van leerkracht Christelle. Aan het einde van het schooljaar stelt een ouder op het WhatsApp-groepje van de klas voor om samen een cadeautje te kopen voor Christelle. De meeste ouders reageren enthousiast. Iemand oppert om de kinderbegeleiders ook een cadeau te geven. Zoë merkt dat daar weinig respons op komt. Na een tijd reageert een ouder dat haar kind nooit naar de opvang gaat en dat ze dus niet wil bijleggen. Iemand anders meent dat leerkrachten toch een zwaardere job hebben. Die zegt dat wat toezicht doen misschien wel een cadeautje verdient, maar dan toch een minder duur. Zoë voelt ergernis, maar reageert niet op de berichten. Op de laatste schooldag wordt Christelle overladen met tekeningen van de kinderen, wat losse cadeautjes, en een gezamenlijk cadeau van een deel van de ouders. Op enkele tekeningen na krijgen Zoë en haar collega's niets, net zoals de sportleerkracht en de zorgcoördinator.

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Welke rol speelde Paco tijdens de Dag van de Kinderbegeleider?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Zoë maakt verschillende situaties mee: de sleutel lenen, de Dag van de Kinderbegeleider, de reacties van ouders in het WhatsApp-groepje. Welke impact zouden deze situaties kunnen hebben op het persoonlijk en professioneel zelfbeeld van Zoë?

BRIL VAN DE OUDERS

- Vanuit welke beweegredenen zou een ouder opmerken dat de job van een leerkracht zwaarder is dan die van een kinderbegeleider?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Zouden kinderen een impact ervaren van Zoë's ervaringen? Zo ja: welke?

DEZE PRAKTIJK

- Welke rol spelen Paco, Martine en Imke in dit verhaal?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- In welke mate voelen kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten op jullie school zich gewaardeerd door elkaar?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Hoe kunnen jullie ervoor zorgen dat kinderbegeleiders en kleuterleerkrachten zich evenwaardig gewaardeerd voelen?
- Welke concrete stappen zullen jullie daarvoor zetten?

Waardering (2)

Deze casus bouwt verder op de casus **Waardering (1)**

BETROKKENEN

- **Paco**, verantwoordelijke buitenschoolse opvang
- **Martine**, algemeen directeur basisschool
- **Imke**, pedagogisch directeur basisschool
- **Zoé**, kinderbegeleider in opvang
- **Mohammed**, kinderbegeleider in opvang
- **Monique**, kinderbegeleider in opvang
- **Christelle**, leerkracht peuterklas

CASUS

Zoé vertelt tijdens een teamvergadering dat het schoolteam en de ouders naar haar gevoel weinig waardering tonen voor het opvangteam. Haar collega's beamen dat. Paco nodigd, zoals afgesproken met het team, Martine en Imke uit op een volgende teamvergadering. Het opvangteam deelt situaties waarin ze zich tekortgedaan voelden door het schoolteam, zoals die keer dat ze niet uitgenodigd werden op de pensioenviering van een leerkracht met wie ze een goede band hadden. Martine en Imke zijn erg geraakt door de verhalen. Daar hadden ze nooit zo bij stilgestaan. Ze besluiten samen met Paco om meer in te zetten op gezamenlijke teamvorming. Onbekend is immers onbeminnd.

In het nieuwe schooljaar organiseren de leidinggevenden een gezamenlijke studiedag voor het school- en opvangteam. De focus ligt op wederzijdse kennismaking en zoeken naar kansen om samen te werken. Tijdens de dag werken leerkrachten en kinderbegeleiders in gemengde groepjes samen. Elk groepje bestaat uit een kinderbegeleider, enkele kleuterleerkrachten en een leerkracht van de eerste, tweede en derde graad. Ook onderhoudspersoneel, stagiairs en vrijwilligers die helpen op de school kunnen aansluiten bij een groepje. De leidinggevenden voorzien allerlei methodieken en ook voldoende pauzes om elkaar formeel en informeel te leren kennen. Zo ontdekken Monique en Christelle tijdens het middageten dat ze allebei houden van bridge. Ze voelen meteen een klik! En dat terwijl ze allebei al bijna tien jaar in dezelfde gebouwen werken.

Tijdens de studiedag komen de teams op het idee om vanaf nu de Dag van de Leerkracht en de Dag van de Kinderbegeleider samen te vieren. Ze dopen de nieuwe feestdag tot Dag van de Leerkracht en Kinderbegeleider. Ook denken de groepjes na over een nieuwe naam voor een gezamenlijk pauzelokaal. De kinderbegeleiders geven immers aan dat de term 'leraarskamer' niet echt uitnodigend aanvoelt. De teams besluiten dat ze een nieuw lokaal zullen inrichten dat voor beide teams vlot bereikbaar is, om ervoor te zorgen dat het ook echt gedeeld voelt. Aan het einde van de dag krijgt iedereen een briefje met daarop een naam van iemand uit het andere team. De daaropvolgende weken moeten ze achterhalen wat de talenten van die persoon zijn, en daarover stiekem een boodschap hangen op de nieuw gemaakte talentenmuur. Ook dat was een idee van een van de groepjes. Een geslaagd idee, want beide teams speculeren druk over welke geheime duo's er gemaakt werden!

REFLECTIEVRAGEN

BRIL VAN DE LEIDINGGEVENDEN

- Welke meerwaarde ervaren de leidinggevenden volgens jullie wanneer ze inzetten op gezamenlijke teamvorming?

BRIL VAN DE MEDEWERKERS

- Welke meerwaarde ervaren de leerkrachten en kinderbegeleiders volgens jullie wanneer ze elkaar beter leren kennen?

BRIL VAN DE OUDERS

- Hoe zouden ouders kunnen reageren op de mededeling dat een externe partner tijdens de gezamenlijke studiedagen workshops komt geven op de school?
- Welke meerwaarde zouden ouders kunnen ondervinden van de gezamenlijke teamvorming bij het school- en opvangteam?
- Denken jullie dat de gezamenlijke teamvorming er (op termijn) tot zal leiden dat ouders meer waardering tonen aan de kinderbegeleiders? Waarom (niet), of onder welke omstandigheden (niet)?

BRIL VAN DE KINDEREN

- Welke meerwaarde zouden kinderen kunnen ondervinden van de gezamenlijke teamvorming bij het school- en opvangteam?

DEZE PRAKTIJK

- Wat vinden jullie van de aanpak van de leidinggevenden?

EIGEN HUIDIGE PRAKTIJK

- In welke mate kennen de leerkrachten en kinderbegeleiders bij jullie elkaar / elkaars talenten?
- In welke mate organiseren jullie opvang- en schoolteam gezamenlijke vormingsmomenten en/of informele momenten om elkaar beter te leren kennen?
- Zijn de pauzeruimtes van jullie school- en opvangteam gedeeld of apart? Welke voor- en nadelen zien jullie bij beide opties?
- Gebruiken jullie zelf de term 'leraarskamer'? En hoe wordt de pauzeruimte van het opvangteam genoemd? Hoe komen deze termen over bij de kinderbegeleiders en de leerkrachten?

STAPPEN RICHTING IDEALE PRAKTIJK

- Welke inspiratie uit deze situatie willen jullie graag meenemen in jullie eigen praktijk?
- Hoe zullen jullie dit concreet aanpakken?
- Wat hebben jullie daarvoor nodig?

Bijlage 5: interviewkaart educare ervaring

INTERVIEWKAART

Interview je collega over zijn/haar educare-ervaring.

Stel nieuwsgierige vragen naar de foto.
Probeer je een beeld te vormen van de situatie en waarom
jouw collega deze foto koos als voorbeeld van educare.

Hulpvragen:

- Waarvan heb je een foto genomen?
- Waar en wanneer?
- Wat gebeurde er?
- Wie was er betrokken en wie deed wat?
- Wat merkte je bij het betrokken kind / de betrokken kinderen en/of ouders?
- Waarom vind je dit een sterk voorbeeld van educare?
- Hoe link je dit aan de vijf educare-bouwstenen?

Bijlage 6: Kijkkader Over het muurtje

KIJKKADER Over het muurtje

Zorg voor ouders

Datum	Tijdstip
Observerator	Aanwezig
Locatie / plaats	

KIJKVRAGEN

ALGEMEEN

Wanneer zie je dialoog met ouders? / In welke ruimte speelt dit zich af? Hoe is de ruimte georganiseerd? / Maak eventueel een schets. / Wat doen de kinderen op dat moment? / Wat zie/hoor je bij de ouders? / Wat doen de begeleiders / leerkrachten?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

REFLECTIEVRAGEN

Welke gedachten en emoties roept deze observatie bij je op? / Wat heb je gewaardeerd in de praktijk? / Welke tips of suggesties wil je cadeau geven?

*Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.*

KIJKKADER Over het muurtje

Zorg als een essentieel onderdeel van het werk

Datum	Tijdstip
Observerator	Aanwezig
Locatie / plaats	

KIJKVRAGEN

Hoe wordt er zorg gedragen voor elkaar? Noteer voorbeeld(en).

Hoe wordt ervoor gezorgd dat iedereen erbij hoort? Noteer voorbeeld(en).

Kies één of meerdere zorgactiviteit(en) uit: bv. toiletbezoek, eten, slapen of rusten. Wat gebeurt er?

In welke ruimte speelt dit zich af? Hoe is de ruimte georganiseerd? / Hoeveel kinderen en

volwassenen zijn er? / Wie zit waar? / Wat doen de kinderen op dat moment? Wat en hoe leren

kinderen tijdens deze zorgactiviteit? / Wat doen de aanwezige volwassenen? Wie zijn dit?

Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.

Gebruik beschrijvende taal.

REFLECTIEVRAGEN

Welke gedachten en emoties roept deze observatie bij je op? / Wat heb je gewaardeerd in de praktijk? / Welke tips of suggesties wil je cadeau geven?

*Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.*

KIJKKADER Over het muurtje

Spelend leren en verdiepend spelen

Datum	Tijdstip
Observerator	Aanwezig
Locatie / plaats	

KIJKVRAGEN

Wanneer en waar zie je spelend leren of verdiepend spelen? Kies één of meerdere momenten uit. Wat gebeurt er precies? In welke ruimte speelt dit zich af? Hoe is de ruimte georganiseerd? / Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wie zit waar? / Wat doen de kinderen op dat moment? / Wat doen de aanwezige volwassenen? Wie zijn dit?

Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk. Gebruik beschrijvende taal.

REFLECTIEVRAGEN

Welke gedachten en emoties roept deze observatie bij je op? / Wat heb je gewaardeerd in de praktijk? / Welke tips of suggesties wil je cadeau geven?

Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie. Gebruik interpretatieve taal.

KIJKKADER Over het muurtje

Samenwerken

Datum	Tijdstip
Observerator	Aanwezig
Locatie / plaats	

KIJKVRAGEN

Wanneer zie je samenwerking tussen medewerkers (binnen of overheen organisaties)? / Waar speelt dit zich af? / Wat houdt de samenwerking in? (bv. gesprek, overleg, samenwerken met kinderen en/of ouders ... / Wat doen de kinderen op dat moment (indien aanwezig)? / Wat zie/ hoor je bij de ouders (indien aanwezig)? / Wat doen de begeleiders / leerkrachten? Wie neemt welke rol op?

Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk. Gebruik beschrijvende taal.

REFLECTIEVRAGEN

Welke gedachten en emoties roept deze observatie bij je op? / Wat heb je gewaardeerd in de praktijk? / Welke tips of suggesties wil je cadeau geven?

Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie. Gebruik interpretatieve taal.

KIJKKADER Over het muurtje

Samenwerken: focus op overgang opvang-school

Datum	Tijdstip
Observator	Aanwezig
Locatie / plaats	

KIJKVRAGEN

Hoe verloopt het overgangsmoment opvang-school (of omgekeerd)? / Waar speelt dit zich af? /

Wat zie/hoor je bij de kinderen? / Welke medewerkers zijn betrokken en wat doen ze?

Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.

Gebruik beschrijvende taal.

.....

.....

.....

.....

REFLECTIEVRAGEN

Welke gedachten en emoties roept deze observatie bij je op? / Wat heb je gewaardeerd in de

praktijk? / Welke tips of suggesties wil je cadeau geven?

Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.

Gebruik interpretatieve taal.

.....

.....

.....

.....

Bijlage 7: observatiefiches *Praktijk onder de loep*

OBSERVATIEFICHE

Brengmoment: aankomst kinderen in opvang of klas

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de ruimte georganiseerd? Maak eventueel een schets. / Wat doen de kinderen? / Wat doen de ouders? / Wat doen de medewerkers?
Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk. Gebruik beschrijvende taal.

.....

.....

.....

.....

INZOOMEN

Kies twee kinderen en ouders en beschrijf wat er gebeurt op het moment dat ze aankomen: Hoe bewegen ze zich in de ruimte? (eventueel schetsen) / Wat doen of zeggen ze? / Welke interacties hebben ze met wie? / Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid vang je op?

.....

.....

.....

.....

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de kinderen? Hoe voelden de ouders zich? Welke noden en signalen merkte je op bij de ouders? Welke rol nam(en) de professional(s) vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich? Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties ...)
Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en de ruimte bij aan een zorgzaam brengmoment? Wat zijn met andere woorden **sterktes**? Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzaam brengmoment?
Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie. Gebruik interpretatieve taal.

.....

.....

.....

.....

OBSERVATIEFICHE

Kringmoment

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de ruimte georganiseerd (inrichting, materialen ...)? Maak eventueel een schets. /
Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wat doen de kinderen? / Wat doen de aanwezige
volwassenen? Wie zijn dit?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving op je bij de **kinderen**?
Wat waren de **kinderen** aan het leren? Welke sociale, emotionele en/of relationele vaardigheden
waren ze daarbij aan het aanspreken?

Welke rol nam(en) de **professional(s)** vooral op? Indien meerdere medewerkers:

hoe werkten ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?

Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties ...)

Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en
de ruimte bij aan een zorgzame speelomgeving? Wat zijn met andere woorden **sterktes**?

Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame speelomgeving?

Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.

Gebruik interpretatieve taal.

INZOOMEN

Kies twee kinderen en beschrijf wat er gebeurt tijdens het kringmoment:

Wat doen of zeggen ze? / Welke interacties zijn er tussen kinderen onderling en tussen
kinderen en volwassenen? / Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid vang je op?

OBSERVATIEFICHE

Verzorging: verluiermoment en toiletbezoek

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe zijn de toiletten / sanitaire ruimtes ingericht? Waar bevinden ze zich? / Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wat doen de kinderen? / Wat doen de aanwezige volwassenen? Wie zijn dit?
Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de **kinderen**?
Wat waren de **kinderen** aan het leren? Welke sociale, emotionele en/of relationele vaardigheden waren ze daarbij aan het aanspreken?
Welke rol nam(en) de **professional(s)** vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?
Hoe voelde **ik** me in deze situatie? (gedachten, emoties...)
Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en de ruimte bij aan een zorgzame speelleeromgeving? Wat zijn met andere woorden **sterktes**?
Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame speelleeromgeving?
Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.

OBSERVATIEFICHE

Eetmoment

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de ruimte georganiseerd? Maak eventueel een schets. / Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wat doen de kinderen? / Wat doen de aanwezige volwassenen? Wie zijn dit?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de **kinderen**?
Wat waren de **kinderen** aan het leren? Welke sociale, emotionele en/of relationele vaardigheden waren ze daarbij aan het aanspreken?

Welke rol nam(en) de **professional(s)** vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?

Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties...)

Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en de ruimte bij aan een zorgzame speelleeromgeving? Wat zijn met andere woorden **sterktes**?

Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame speelleeromgeving?

*Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.*

OBSERVATIEFICHE

Overgangsmoment: opruimen en/of overgang naar andere situatie (bv. buitenspelen, middagmaal, turnen ...)

Datum	Tijdstip
Observator	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de ruimte georganiseerd? Maak eventueel een schets. / Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wat doen de kinderen? / Wat doen de medewerkers?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de **kinderen**?
Wat waren de **kinderen** aan het leren? Welke sociale, emotionele en/of relationele vaardigheden waren ze daarbij aan het aanspreken?

Welke rol nam(en) de **professional(s)** vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?

Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties...)

Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en de ruimte bij aan een zorgzame speelleeromgeving? Wat zijn met andere woorden **sterktes**?

Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame speelleeromgeving?

Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.

Gebruik interpretatieve taal.

INZOOMEN

Kies twee kinderen en beschrijf wat er gebeurt tijdens het overgangsmoment:

Hoe bewegen de kinderen zich in de ruimte? (eventueel schetsen) / Wat doen of zeggen ze? / Welke interacties hebben ze met wie? / Hoelang moeten ze 'wachten'? En wat gebeurt er dan tijdens die wachttijd? / Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid vang je op?

OBSERVATIEFICHE

Slaap- of rustmoment

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de ruimte georganiseerd en ingericht? Maak eventueel een schets. / Wat gaat vooraf aan het slaap- of rustmoment? / Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wat doen de kinderen? / Wat doen de aanwezige volwassenen? Wie zijn dit?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

68

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de kinderen? / Wat waren de kinderen aan het leren? / Welke sociale, emotionele en/of relationele vaardigheden waren ze daarbij aan het aanspreken?

Welke rol nam(en) de professional(s) vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?

Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties...)

Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en de ruimte bij aan een zorgzame speelleeromgeving? / Wat zijn met andere woorden **sterktes**?

Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame speelleeromgeving?

*Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.*

OBSERVATIEFICHE

Speeltijd of buitenspelen

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de ruimte georganiseerd en ingericht? Maak eventueel een schets. / Wat gaat vooraf aan het slaap- of rustmoment? / Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wat doen de kinderen? / Wat doen de aanwezige volwassenen? Wie zijn dit?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de kinderen? Wat waren de kinderen aan het leren? Welke sociale, emotionele en/of relationele vaardigheden waren ze daarbij aan het aanspreken?

Welke rol nam(en) de professional(s) vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?

Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties...)

Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en de ruimte bij aan een zorgzame speelomgeving? Wat zijn met andere woorden **sterktes**?

Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame speelomgeving?

*Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.*

OBSERVATIEFICHE

Vrij spelen in de binnenruimte

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de binnenruimte georganiseerd (inrichting, materialen...)? Maak eventueel een schets. /
Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wat doen de kinderen? / Wat doen de aanwezige
volwassenen? Wie zijn dit?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

70

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de **kinderen**?
Wat waren de **kinderen** aan het leren? Welke sociale, emotionele en/of relationele vaardigheden
waren ze daarbij aan het aanspreken?

Welke rol nam(en) de **professional(s)** vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten
ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?

Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties...)

Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en
de ruimte bij aan een zorgzame speelleeromgeving? Wat zijn met andere woorden **sterktes**?

Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame speelleeromgeving?

*Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.*

OBSERVATIEFICHE

Begeleide activiteit

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de ruimte georganiseerd (inrichting, materialen...)? Maak eventueel een schets. /
Hoeveel kinderen en volwassenen zijn er? / Wat doen de kinderen? / Wat doen de aanwezige
volwassenen? Wie zijn dit?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de **kinderen**?
Wat waren de **kinderen** aan het leren? Welke sociale, emotionele en/of relationele vaardigheden
waren ze daarbij aan het aanspreken?

Welke rol nam(en) de **professional(s)** vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten
ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?

Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties...)

Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en
de ruimte bij aan een zorgzame speelleeromgeving? Wat zijn met andere woorden **sterktes**?

Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame speelleeromgeving?

*Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.*

OBSERVATIEFICHE

Einde schooldag: overgang naar huis of opvang

Datum	Tijdstip
Observer	Aanwezig
Locatie / plaats	

OBSERVATIEVRAGEN

ALGEMEEN

Hoe is de ruimte georganiseerd? Maak eventueel een schets. / Wat doen de kinderen? / Wat doen de ouders? / Wat doen de medewerkers?

*Noteer wat je ziet en hoort. Doe dit zo concreet en objectief mogelijk.
Gebruik beschrijvende taal.*

REFLECTIEVRAGEN

Welke signalen van welbevinden en betrokkenheid ving je op bij de **kinderen**?
Hoe voelden de **ouders** zich? Welke noden en signalen merkte je op bij de ouders?
Welke rol nam(en) de **professional(s)** vooral op? Indien meerdere medewerkers: hoe werkten ze samen? Hoe voelde(n) de professional(s) zich?
Hoe voelde ik me in deze situatie? (gedachten, emoties...)
Hoe droegen volgens jou de professional(s), de samenwerking (indien van toepassing) en de ruimte bij aan een zorgzame overgang naar huis of opvang? Wat zijn met andere woorden **sterktes**?

Waar zitten **kansen** om te groeien in het creëren van een zorgzame overgang naar huis of opvang?

*Noteer je indrukken en reflecties onmiddellijk na de observatie.
Gebruik interpretatieve taal.*

ACTIEFICHE

Doelstelling

Actie

Wat gaan we doen?
Tip: Klein en concreet

.....
.....

Met wie?

Leerkracht, kinderbegeleider of andere persoon?
Wie neemt welke rol op? Aantal kinderen?

.....
.....

Waar?

.....
.....

Wat heb je nodig?

Materialen, met wie voorbereiden, ...?

.....
.....

Hypothese

Wat verwacht je dat er zal gebeuren?

.....
.....

ACTIEFICHE

Nota's

Wat zag je?

.....
.....

Wat was anders dan gepland?

.....
.....

Wat betekent dit voor kinderen en/of ouders?

.....
.....

Wat betekent dit voor medewerkers?

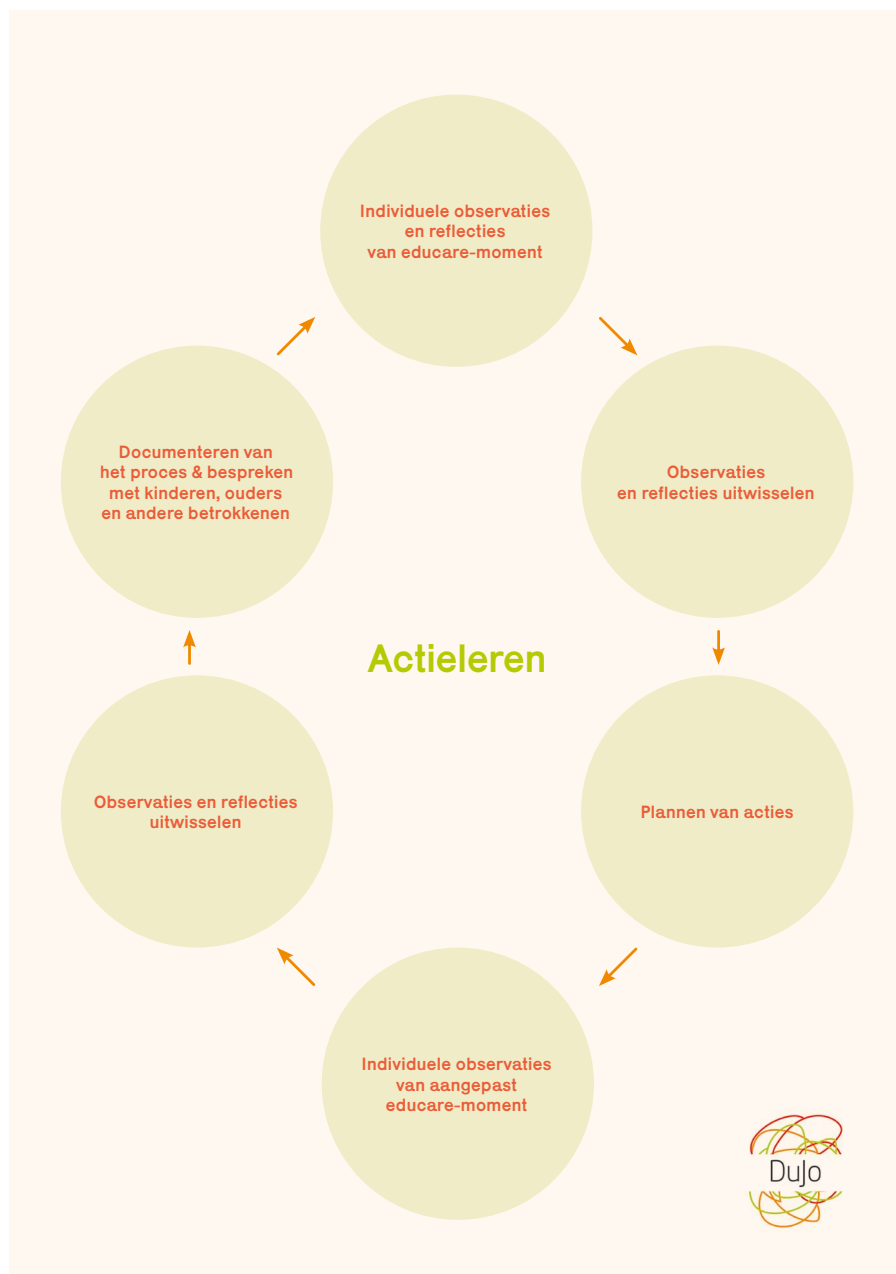
.....
.....

Ideeën voor aanpassing

.....
.....

Bijlage 9: figuur actieleren

Deze *Duo-Doebox* ondersteunt medewerkers in opvang en onderwijs die hun *samenwerken aan een zorgzame speel- leeromgeving voor kleuters* willen versterken.

De box biedt achtergrondinformatie, methoden en materialen om elkaar beter te leren kennen, een gedragen visie te ontwikkelen en acties te ondernemen die bijdragen aan een zorgzame speelleeromgeving.

Een digitale versie van de *Duo-Doebox* is gratis downloadbaar via www.educare.vbjk.be.

Bij de *Duo-Doebox* hoort een set van dialoogkaarten met Ik & mijn beroep-vragen, educare-stellingen, educare-foto's en educare-casussen.

Deze dialoogkaarten kan je bestellen via de website of info@vbjk.be

VVSG Vereniging van
Vrijwillige Scholen
in Vlaanderen

artevelde hogeschool

vbjk Vereniging van
Beroepsopleiders in
Kinderopvang

ESF EUROPESE
STRUCTUURFONDEN